

AMARC-Europe Training Partnership

Radio Production Training Pack

**Produced as part of the AMARC-Europe Training Partnership Project
performed with the financial support of the Commission of the European Communities
under the FORCE Programme**

Tartalom

1. rész: Bevezetés

1.1 A közösségi rádiózás áttekintése (4)

Egy kis történelem

A közösségi rádió szemben a nagyrádiókkal

Hozzáférhetőség és pluralizmus

1.2 Néhány etikai kérdés és a törvényi szabályozás (7)

'Egyensúly, egyoldalúság és objektivitás'

A műsorszórási szerepe

Viták kérdései és az állomás irányelvei

Rágalmazás és becsmérlés

A bíróság megsértése

Államtitkok és 'tiltott' témák

Szerzői jog

Választási beszámoló

Nemzeti sugárzási normák

2. rész: Műsorkészítés

2.1. Hordozható felvevők és mikrofonok (11)

Az alapok

Mikrofonok

Alapvető rögzítési technikák

Kazettás felvevők

DAT-magnók

Szalagos felvevők

Hibakeresés

2.2 Az alap stúdió (15)

Bevezető

Keverő

Bejátszók

Telefon

Kazettás felvevők

CD-k

DAT gépek

Mikrofonok

Cart-gép

2.3 Szerkesztés (18)

Miért szerkesztünk?
Szerkesztési technikák

2.4 Írott anyag készítése a rádióműsorba (22)

Írás a fiilnek, nem a szemnek
Világosság és egyszerűség
Az üzenet célba juttatása
Bevezető vagy kopf írása
Kerülendő nyelvezet
Gyakorlati tanácsok

2.5 Élő műsorok adása és gyártása (26)

Előkészület
A stúdióban
Műsortípusok
A műsor tartalma - az elmélet átültetése gyakorlatba
Előadás

2.6 Interjúzás (30)

Előkészület
Interjútipusok
Technikák
A Vox Pop ("a nép hangja")

2.7 Hangzás effektek és használatuk (34)

Bevezető
Három hangtípus rádiók számára
Hangzóelemek rögzítése

2.8 Jingle-k és promóciós anyagok készítése (36)

Kreatív tartalom
Mi az üzenet?
Jingle készítése és cartra-vivés

2.9 Alap feature-ök (38)

Mi a téma?
Előkészület
Az anyag felvétele
Forgatókönyv írás és az inzertek kiválasztása
Keverés

3. rész: Újságírói szakértelem

3.1 Tényfeltárás - források és pontosság (42)

A tényfeltárás fontossága

Források

Pontosság

3.2 Egy hírcsokor írása (46)

Mi a 'Hírek'?

A headline és más fontos pontok

A hírirás stílusa

A hírcsokor sorrendjének kiválasztása

3.3 Az egyszerű hírcsokor továbbfejlesztése (48)

Headline-ok

Hír jingle-ök

Különböző audio stílusok

A hír olvasása

3.4 Aktuális interjúk és programok (51)

Mik az aktualitások?

Interjútipusok és műsorok

Szervezés és előkészítés

Függelék (54)

A közösségi rádiózás áttekintése

TÁJÉKOZTATÓ 1.1

Egy kis történelem

Közösségi rádiózás sokféle formában létezik mindenhol a világon. Az első közösségi állomások több mint ötven évvel ezelőtt Latin-Amerikában kezdtek sugározni. Hasznos lehet, ha megnézzük, hogy milyen rádiókat hoztak létre és hogyan fejlesztették tovább ezeket a különböző országokban/területeken.

Latin-Amerika: Mióta ez a médiaforma a kontinensen kialakult, rengeteg féle rádióállomás jött létre Latin-Amerikában. Az egyház, az egyetemek, a szakszervezetek és helyi lakossági csoportok is működtetnek saját állomásokat. Más csoportok pedig műsorokat készítenek, amiket a nagyobb, közszolgálati állomások sugároznak. Néhány 'közösségi rádió' állomás szószerint hangszórót használ sugárzásra a közvetlen szomszédság számára. Latin-Amerikának van talán a legdinamikusabb rádió szektora a világon.

Afrika és Ázsia: Hagyományosan nem voltak 'közösségi rádiók'. Ennek a területnek a legtöbb rádiója kormányzatilag ellenőrzött. Mostanában azonban történtek lépések a közösségi rádiózás szektorának fejlesztése irányába. Néhány közösségi állomás létrejött Afrika területén, Dél-Afrikában pedig egy nagyon dinamikus közösségi rádió-hálózat fejlődött ki. Ázsiában is van néhány vidéki rádiós projekt, továbbá oktató rádió projektek működnek a Fülöp-szigeteken, és számos viszonylag független közösségi rádió Vietnámban.

Ausztrália: Az első közösségi rádióengedélyt a 70-es évek közepén adták ki. Mostanra több mint 100 közösségi rádió működik. Nincsen engedélyezve azonban a reklámozás és a bevétel növelésének számos formája. Az engedély megköveteli, hogy bizonyos cél- és érdeklődési csoportoknak kell sugározniuk - etnikai vagy nyelvi csoportok, klasszikus zene, oktatás - vagy olyan műsorokat kell csinálniuk, amiket a kormányzati vagy kereskedelmi rádiók nem sugároznak teljes egészében a közösség különböző csoportjainak.

USA/Kanada: Az első állomásnak 1949-ben adtak engedélyt, mostanra azonban több mint 300 állomás működik. Sokuk célcsoportja ezek közül a helyi lakosság... Észak-Kanadában több mint 100 kicsi állomás van, amelyeknek alapvető funkciója, hogy kapcsolatot teremtsen a helyi lakosok illetve a terület eseményei között. A nagyvárosi állomások igyekeznek olyan érdekcsoportokat kielégíteni, akiket a nagy rádiók nem szolgálnak ki, úgy mint az etnikai, homoszexuális, feminista, nyelvi és szakszervezeti csoportokat. A vidéki állomások igyekeznek helyi szinten tálni a tömegkultúrát (különösen azokkal a vetületekkel foglalkoznak, amikkel a nagyvárosi főadók nem).

Európa: A helyzet nagyon különböző minden országnál. Volt egy nagy 'szabad rádió' mozgalom a 70-es években, amikor is több ezer 'kalóz' állomás indult el. Majdnem az összes nyugat-európai országban van most már legális formájú közösségi rádió. Meglehetősen jól megalapozott Hollandiában, Skandináviában, Franciaországban és Olaszországban. Nagy-Britanniában is erős közösségi rádiózás van kialakulóban, habár nagyon kicsi a különbség a közösségi rádióknak kiadott engedélyek között és a helyi kereskedelmi rádiók között.

Kelet-Európában más a helyzet, mivel a legtöbb új engedélyt a nyugat-európai média vállalatok által működtetett kereskedelmi állomásoknak adják. Mégis erős érdeklődés mutatkozik a közösségi jellegű rádiózás iránt és számos állomás jött létre.

A közösségi rádió szemben a nagyrádiókkal

Sok különféle közösségi rádió állomás működik. Nincsen értelme a közösségi rádiózást túl szűken definiálni. Ennek ellenére van néhány dolog, amit el lehet mondani a közösségi rádiózásról, és azt hogy hogyan különbözik nagy általánosságban az inkább fősodorban lévő állomásoktól.

A 'fősodorban' lévő rádiók közé tartoznak mind az állam vagy kormányzat által működtetett rádiók, mind a kereskedelmi rádiók, amelyeknek a fő célja az, hogy minél szélesebb közönséghez jussanak el és növeljék a reklámokból a bevételüket. Ezek az állomások igyekeznek nagyon szűk körből származó emberekkel dolgoztatni; Európában főleg fehér férfiak (és néhány nő) dolgoznak ezeknél az állomásoknál a késő 20-as éveiktől a 40-es éveikig, gazdagabb háttérből jönnek -'szakemberek', akik a 'hallgatóságnak' sugároznak, akikkel viszont nem sorolják magukat ugyanabba a társadalmi csoportba. A stílus igyekszik 'simulékony, előzékeny és csiszolt' lenni, és ugyanakkor igyekeznek nem azonosulni a témájukkal. Ezeknél az állomásoknál a zene 'könnyen hallgatható' vagy 'toplistás', és csak nagyon kevés helyet hagynak bármi másnak.

A közösségi rádió ezzel szemben igyekszik:

- serkenteni hallgatóságát a rádió minden feladatában való részvételre - beleértve a sugárzást és a rádió menedzselését;
- a helyi közösséget vagy egy speciális érdekcsoportot kiszolgálni;
- buzdítani, hogy sokféle ember vegyen részt a rádiózásban, tekintet nélkül korra, fajra, nemre, stb.;
- az információ minőségét és különbözőségét előbbre helyezni a 'simulékony' műsorvezetői stílussal szemben;
- igyekszik erősíteni a helyi kultúrát - zene, nyelv, irodalom, vita;
- a legtöbb műsor anyagát inkább a helyi forrásokból beszerezni, mint a nemzeti forrásokból;
- olyan embereket vezetőül választani, akik erős kapcsolatban állnak a közösséggel és a rádió működtetésével;
- több helyről előteremteni a bevételüket, és nem érdekük a tulajdonosok számára nagy profitot termelni ;
- elérni, hogy fizetett és társadalmi munkában dolgozó alkalmazottaik egyaránt és egymás mellett végezzék tevékenységüket.

Hozzáférhetőség és pluralizmus

Az egyik meghatározó jellemzője a közösségi rádiónak az a mód, ahogy az emberek a helyi- vagy célcsoportból részt vesznek a rádió működésében. Ahhoz, hogy a rádió prosperáljon és elnyerje a 'közösség' támogatását, a hallgatóknak szüksége van arra, hogy érezzék, ez az 'ő' állomásuk is.

Fontos, hogy az emberek érezzék:

- a témák, amik felvetésre kerülnek a rádióban, érdekesek és figyelembe veszi az ő nézőpontjukat is;
- felvehetik a kapcsolatot a rádióval, és a rendezvényeikkel illetve az őket érintő témákkal foglalkozni fog a műsor (és ez meg is történik);
- odajöhetnek az állomáshoz, hogy tanulhassanak valamit a műsorkészítésről, és résztvehetnek az adás sugárzásának néhány vagy minden részletében;
- kaphatnak műsoridőt vagy tárgyalhatnak programokról, amiket az ő csoportjuk készít (amennyiben megfelelő a minőség);
- a rádió működtetésében és döntéshozatalaiban résztvevőkké válhatnak, amikor már eleget értenek abból, hogy hogyan működik a rádió.
- tetszés szerint résztvehetnek a munkában önkéntesként, és a részvételük értékelve lesz.

Amíg a nagy rádió igyekszik egy szűk rétegen keresztül működtetni a rádiót, addig a közösségi rádió az emberek széles rétegét vonja be. Gyakran, ez a sokféle ember egy közösségből származik. De a helyi közösségeken és érdekcsoportokon belül is az ízlések és vélemények nagy különbözőségét figyelhetjük meg. Ahelyett, hogy a nagy rádióktól ellesett homogén 'image' kialakítására korlátozódnának, bátorítják és elismerik ezt a sokféleséget. Ennek ellenére lehet az állomásnak saját 'identitása', ami azonban leginkább a tolerancia, sokféleség, és - röviden - a 'pluralizmus' szavakkal határozható meg.

Néhány etikai kérdés és a törvényi szabályozás

TÁJÉKOZTATÓ 1.2

'Egyensúly, egyoldalúság és objektivitás'

Nincsen módunk arra, hogy megvitassuk az egyensúly, egyoldalúság és objektivitás filozófiai jelentéseit. De ezeken a kérdéseken fontos elgondolkozni, ha rádióműsört akarunk csinálni. Néhány országban a törvényi szabályozás megköveteli, hogy a rádió adása 'kiegyensúlyozott' legyen. De ott is alaposan el kell gondolkodni ezeken a kérdéseken, ahol ez nem követelmény. Az 'egyensúly' körülbelül annyit tesz, hogy lehetséges a legkülönbözőbb vélemények és álláspontok ismertetése anélkül, hogy a műsorkészítő letenné a voksát bármelyik mellett, mondván, 'ez a helyes'. Ez azt jelenti, hogy a hallgatót lényeges információk sorával látod el, és lehetővé teszed számára, hogy maga alakítsa ki a saját véleményét a hallottak alapján. Segítségünkre lehet, ha az 'egyensúly' kérdését három összefüggésben is megnézzük:

(a) A közösségi rádiók gyakran foglalkoznak témákkal, amelyekkel a nagyrádiók nem vagy nem helyesen. Ezért ez a megközelítési mód egyensúlyt teremt a hallgatóság számára, mivel az elérhető információ sokféle lesz. A 'kiegyensúlyozásnak' *ez fontos* eleme;

(b) Hétről hétre és évről évre a közösségi rádió óriási választékát nyújtja a legkülönbözőbb problémáknak. A legkülönbözőbb néző- és álláspontú emberek vesznek részt a műsorokban illetve készítik azokat. Ha a rádió igyekszik elérni, hogy a legkülönbözőbb emberek vegyenek részt a munkában, nagyon valószínű, hogy ez idővel egyensúlyt fog teremteni;

(c) A rádió programja hétről hétre, vagy az év folyamán, a kérdések széles választékát nyújtja. Lehetővé teszi-e a program, hogy a különböző vélemények sorra kifejezésre jussanak? Vannak-e olyan vélemények, amik sem a nagyrádióknál, sem a közösségi rádióknál nem jelennek meg, és te sem foglalkozol velük? Gondolkozz el azon, miért zárod ki ezeket. Bizonyára alapos okod lehet erre, például ha ezek a vélemények kiilönböző embercsoportokat inzultálnak (pl. rasszista, szexista, stb. nézetek). De mi van akkor, ha csupán azért zársz ki véleményeket, mert nem egyeznek meg a tieddel?

Az 'egyoldalúság' jelentése:

- egy témának mindig csak egy oldalról való megközelítése;

- a nézőpont hallgatóságra való

kényszerítése;

- olyan tények vagy világos érvek kizárása,

amelyek más

nézőpontot képviselnek.

Természetesen figyelembe kell venni a nagyrádiók által előtérbe kerülő domináns nézőpontokat is, de mindig maradnak olyan másfajta nézőpontok, amelyekkel a nagyrádiók NEM foglalkoznak. El kell gondolkodnod a szerepeden, hogy miként tekintesz ezekre a kérdésekre illetve hogyan viszonyulsz a kérdéssel kapcsolatos különböző véleményekhez.

'Objektivitás': ez a legnehezebb kérdés. Sok ember azon a véleményen van, hogy nem létezik objektivitás, és minden attól függ, honnan nézed a dolgokat. Világos, ha a műsorod bírálat/kritika jellegű, nem kell aggódnia amiatt, hogy objektív legyen. De ha te vagy a felelős

a hírekért, vagy valami napi aktualitással foglalkozó műsorért, akkor alaposan el kell gondolkodnod az objektivitás problémájáról. Az információnak, amit nyújtasz, sokféle ember nézőpontját kell kifejezze, és nem csak a tiedét. A hallgató valószínűleg jól és alaposan informált akar lenni. Akár van, akár nincs objektivitás, meg kell próbálnod elkerülni az egyoldalúságot és a dogmatikusságot a műsorban.

A műsorszóró szerepe

Hatalom: minden tömeg média hatalommal bíró eszköz. Különleges helyzeted van, mivel lehetőséged van információkat, véleményeket, emberi történeteket átadni sok-sok embernek. A nagy tévék és rádióállomások továbbá újságok alapvetően meghatározzák a gondolatok terjedését. Neked viszont döntő szereped lehet a nyilvános vitákban és a (legkülönbözőbb) információk hozzáférhetőségében. Lehet, hogy a te műsorod az egyetlen hely, ahol bizonyos gondolatok és nézőpontok elérhetőek az éterben. Ez bizonyos hatalmat ad, ugyanakkor nagy felelősséggel is jár.

Nevelő vagy szórakoztató: azon is el kell gondolkodnod, hogy mit tudsz nyújtani a hallgatóknak. Informálhatsz, nevelhetsz és szórakoztathatsz. A legjobb műsorok mindhárom elemmel rendelkeznek. Egy aktualitással foglalkozó témának is érdekesnek kell lennie. És a zene vagy egy kabaréprogram is nevelhet. Az adásnál a hallgatókat sok szinten informálsz és neveled;

(a) mivel természetesen ott vannak a tények, amiket megosztasz a hallgatókkal;

(b) továbbá viták, beszélgetések, és különböző gondolatok is helyet kapnak a műsorodban; Ha a műsorból világos, hogy a vita és beszélgetés pozitív tartalmú, a hallgatók szintén veszik majd, hogy ez az 'üzenet'.

(c) továbbá a tálalás módja sem mindegy. Ha elsajátítasz egy olyan stílust, ami azt sugallja, hogy 'te (a hallgató) és én (a műsorszóró) egyenlőek vagyunk', olyan üzenetet juttatsz el hozzájuk, hogy az ő véleményeik és nézőpontjaik is fontosak, hogy ők is részét képezik a közösségnek és hogy ez az ő rádióállomásuk is, ami nyitott feléjük. Ha olyan megközelítést veszel fel, hogy 'mi és ők' léteznek, pont az ellenkezője lesz az üzeneted.

(d) fontos még, hogy kiket veszel be a rádióba, vagy zársz ki belőle. Ha mindig csak fiatal, menő vagy jó dumájú embereket kérdezel meg, vagy más nagyon szűk réteget, a hallgatók azt az üzenetet fogják kapni, hogy ők nem részesei ennek a rádiónak (abban az esetben, ha ők nem illenek bele ebbe a csoportba). Másrészről viszont, ha az emberek olyan embereket hallanak, mint 'ők maguk' - idősek, különböző akcentust/nyelvet beszélők, gyerekek, nők, stb., stb. - azt az 'üzenetet' fogják kapni, hogy ez ő értük van és nekik szól, és hogy ők is részesei lehetnek, ha akarnak.

Vitás kérdések és az állomás irányelvei

A hallgatóságnak határozott véleménye lehet politikáról, vallásról, etnicitásról, szexualitásról, stb. A rádiónak kell, hogy legyen valamilyen irányelve ezekről a vitatott témákról... és kell, hogy ez irányt adjon arra vonatkozólag, miként viszonyuljon ezekhez a témákhoz. Nem szabad elfelejteni, hogy a műsor része a rádió egészének. Miközben meg kell, hogy legyen a

program saját identitása és a vitás kérdésekhez való egyedi közelítési módja, ésszerűen kell tartani az állomás egészének 'tónusát' is.

Jogi szempontok

Minden országnak különböző törvényei vannak arra vonatkozólag, hogy mit és hogyan lehet sugározni. De a következő problémákkal kapcsolatban óvatosságnak kell lenni. Ha nem is teljesen törvénytelen - nagyon kérdéses lehet az adott probléma. Tőled függ, hogy elsajátítod-e a rád vonatkozó törvényi szabályozást.

- Rágalmazás és becsmérlés - ha olyan adásra kerül sor, ami sérti egy ember jóhírére és/vagy a megélhetését, törvényt sérthetsz. Akkor rendszerint biztonságban vagy, ha amit állítasz egy közéleti személyről, korrekt kritika. Ha azzal vádolsz valakit, hogy elkövetett valami alattomos vagy bűnügyet, nagyon biztosnak kell lenned abban, hogy ez igaz.
- A bíróság megsértése - bírósági esetekről vagy letartóztatott, bűnügy elkövetésével vádolt emberekről szóló beszámolóknál, továbbá egy bűnügy áldozatánál speciális törvények vonatkozhatnak a beszámolóra. Ha nem vagy biztos magadban, kérj tanácsot a rádió jogi szakértőjétől. Valószínűleg törvényt sértés bárkiről kijelenteni, hogy 'biztosan bűnös/ártatlan', akinek az esetét még a bíróság nem tárgyalta. Szintén nagyon elővigyázatosnak kell lenni abban, hogy ne nevezzünk meg gyerekeket vagy fiatalkorúakat, akiket bűnelkövetéssel vádolnak, vagy áldozatai lettek valami bűncselekménynek. Légy elővigyázatos, mielőtt információt adsz valakiről, aki szexuális bűntény áldozata lett, vagy akinél kockázatos lehet, ha kiderül a holléte.
- Államtitkok és 'tiltott' témák - a legtöbb országnak vannak olyan témái, amiket a kormány államtitokként kezel. Ezeket a kényes katonai, rendőrségi és diplomáciai információkat nagyon szigorúan védik a törvények. Kérj tanácsot, mielőtt bármi olyan dologgal kezdenél foglalkozni, ami érzésed szerint ezen törvényi szabályozás alá esik. Mielőtt elkezded sugározni - különösen, ha élő programot sugárolsz és/vagy egy aktualitással foglalkozó műsort - szintén utána kell járni, hogy van-e közöttük olyan téma/ember/vagy információ, ami tiltott. Például Nagy-Britanniában nem sugározhatod a Sinn Féin tagjainak hangját vagy számos egyéb, betiltott ír szervezet tagjainak a hangját. Mindazonáltal arról beszámolhatsz, amit ők mondtak.
- Szerzői jog - a legtöbb megjelentetett anyagot - lemezek, kazetták, könyvek, újságcikkek, dalok, stb. - védi a szerzői jog törvénye. Ezek a törvények alapvetően a munka 'tulajdonlására' vonatkoznak. Ha a munkát a szerzői jog törvénye védi, fizetni kell a használatáért. (például: a műsorban lejátszott dalért vagy lemezért), vagy előre írásos engedélyt kell beszerezni a lejátszásáért (például: egy rádiójáték). A rádiónak valószínűleg van egy fizetési szisztémája a programokban lejátszott zene jogdíjának fedezésére. Ennek utána kell járnod, és ki kell találnod, mit csinálj, ha zenét használsz a műsorodban.
- Választási beszámoló - Speciális törvények övezhetik a választásokat. Ez kihat arra, hogy kiket és mikor lehet megszólaltatni, és mit lehet tőlük kérdezni. Szükséges leellenőrizni, hogy milyen törvények és szabályozások léteznek helyi, állami/regionális, nemzeti és az Európai Közösség-szintű választásokra.

- Nemzeti sugárzási normák - általában léteznek közmegegyezésen alapuló normák, amik hatással vannak arra, hogy mit sugározhatsz. Nem kell, hogy ezek törvényerejűek legyenek, ha viszont nem tartod be a normákat, kockáztathatod a rádió engedélyedet, vagy esély van arra, hogy bírságot kell fizetned. Nagyon elővigyázatosnak kell lenni az adásba menő anyagokkal, amelyek explicit szexet vagy erőszakot, faji gyűlölködést, blaszfémiát, káromkodást, stb. tartalmaznak. A rádiódnak lehetnek további irányelvei a sugárzási normákkal kapcsolatban. Mik a rádiód irányelvei a szexizmusról, rasszizmusról, stb.?

Hordozható felvevők és mikrofonok

TÁJÉKOZTATÓ 2.1

Az alapok

Alapvető fontosságú megérteni a hordozható felvevők működését ahhoz, hogy jó minőségű felvételeket készítsünk (lásd: hogyan jut el a hang a mikrofonon keresztül a felvevő és lejátszó fejen át a hangfalba és a fülhallgatóba)

- A mikrofon: külső hangforrásból érkező hanghullámokat rögzít (hangot, zenét stb.), amelyeket elektronikus jellé alakít át. Amennyiben túl halk a hang, a mikrofon nem képes jól elektromos jellé átalakítani; ha túl hangos, az elektromos jel torz lehet.
- A kábel: ez köti be a mikrofont a felvevőbe. Az elektromos jel végigfut a vezetéken, bele a felvevőbe.
- A felvevőn belül meglehetősen komplikált elektronika alakítja át az elektromos jelet használható formába. A felvevőn belül található továbbá egy motor, ami a kazettát vagy szalagot megfelelő sebességgel hajtja.
- A fejek: ez az a két vagy három ezüstösen fénylő tárgy, amin a szalag fut. A különböző fejek - általában balról jobbra - a következők: (a) törlő fej; (b) felvevő fej; és (c) lejátszó fej. Néha a b & c kombinált, ezért csak két fej található a felvevőben. Ezek a fejek az elektromos jelet mágnesessé alakítják át, amit aztán át lehet vinni a szalagra.
- A szalag: a kazettás vagy orsós szalag ugyanolyan anyagból készül. A szalag érzékeny a mágneses jelre. Úgy kell ezt elképzelni, mint valamiféle ragasztócsíkot, aminek az egyik oldala fémmel van bevonva (emulzió). Ha elhúzol egy mágnest a szalag előtt, a fémrészecskék a jelzés erősségétől függően más és más alakzatokban állnak össze. Körülbelül ez történik akkor, amikor a szalag a magnó fején átmegy. 'Felvevő' módban a szalag először a törlőfejen fut át... és a szalagon lévő alakzatok mindegyike rendeződik. Ezután a felvevő fejen keresztül megy, ahol a mágneses jel különböző mintákat rajzol a szalagra - a jelzés erősségétől függően. A szalag ezután a lejátszó fej előtt megy el, ami 'leolvassa' a mintákat, amik újra elektromos jellé alakulnak át. A jel ezután erősítéssel a fejhallgatóba vagy a hangszóróba mehet.
- Fejhallgatók/hangszórók: az elektromos jel néhány elektronikai berendezésen keresztül a fülhallgatókba vagy a hangszórókba kerül. Itt az elektromos jel visszaalakul hanghullámmá, ami aztán befogadhatóvá válik. A mikrofon és a felvevő minőségétől függően a végén kijövő hangnak nagyon közel kell esnie ahhoz, ami az elején bement.

- A felvétel szintmérője/VU méter: ez mutatja a felvétel erejét (vagy szintjét). Ez lehet egy fénylő lámpasor (fénykibocsátó diódák), vagy egy skálán mozgó mutató (VCT = volume unit). A mérőműszer két tartományból áll. A nagyobb rész mutatja a korrekt felvételi szinteket; a kisebb rész (a tetején vagy jobb felé) mutatja, ahol túl hangosan szólhat a felvétel. Jó felvétel az, amikor a szint az első tartomány felső részéhez esik közel, és csak néha érinti meg a 'túlvezérelt' részt.

Mikrofonok

Két alapvető típus van, ami a rádiózásnál szóba jöhet. Hordozható felvevőknél valószínűleg egy többirányú mikrofont fogsz használni - ez olyan, ami a mikrofon környékéről minden irányból veszi a jelet. Ez különösen akkor hasznos, amikor háttérzajokot akarunk rögzíteni, aktualitásokat, stb. Mégis, mivel egyenlő mértékben veszi a környező jeleket, zajos helyzetekben közeli mikrofonállást kell esetleg használni, például közel kell emelni a szájhoz, lejjebb állítva a felvétel-szintet.

A stúdióban, ami normális esetben hangszigetelt, használhatsz irányított (egyirányú) mikrofont. Ez a legjobb jelet egy, mikrofonra irányuló pontból kapja.

A stúdióban elhelyezett mikrofonokkal nem kell sokat törődni, de a helyszíni felvételekhez a megfelelő mikrofon kiválasztása elengedhetetlen. Ne felejts el magaddal vinni szélvédőt, ha van!

Alapvető rögzítési technikák

- Mielőtt hozzákezdenél a rögzítéshez, ellenőrizd le az elemeket és a mikrofonvezetékét (valamint a fiilhallgató-vezetékét, ahol külön csatlakozós), hogy nincs-e érintkezéshiba. Állítsátok a gépet felvétel módba, és készíts rövid próbafelvételt. Ellenőrizd a felvétel szintjét és a visszajátszást \$ playbacket.
- A mikrofonok nagyon érzékenyek, ezért óvatosan kell velük bánni. Biztos kézzel kell tartani a mikrofont, de ne túl közel. Hogy elkerüld a mikrofonvezeték mozgását, csinálj rá egy kis hurkot, amit a mikrofonos kezdeddel tartasz anélkül, hogy hozzáérne a mikrofon testéhez.
- Állítsd a készüléket felvétel-módba. Ha van rajta hangfal, győződj meg arról, hogy a playback-hangerő le van csavarva. Különben furcsa hangkeveredést (feedback) és visszhangokat kaphatunk! Győződj meg arról, hogy a pause-gomb ki van kapcsolva, mielőtt belekezdenél a felvételbe!
- Ha valakivel interjút készítesz, a mikrofont 15 centiméterre tartsd a szájától. (Általában tanácsos a kérdezett állától lejjebb tartani a mikrofont -- ne közvetlenül bele az arcába.) Kérdezd meg a nevét, és hogy miként mutathatód be, stb. Ez azért is hasznos, mert (a) be lehet azonosítani a kazettát, és rajta lesznek a legfontosabb információk és (b) gyorsan be tudod állítani azt a felvétel-szintet, ami az interjúalanynál a legelőnyösebb.
- Ha zenét vagy effekteket rögzítesz, úgy helyezkedj el, hogy jó, arányos hangzást kapjál. Úgy állítsd be a felvételi-szintet, hogy elég erős legyen a kijelzés a műszeren, de ne legyen túl hangos.

- Ha befejeztél a felvételt, mindig tekerj vissza néhány másodpercet, és játszd vissza, hogy (a) van valami a kazettán, és (b) a felvétel jó minőségű.

Hibakeresés

Mikor elkezdesz rádiózni, fontos, hogy tudd, még a legnagyobb riporterek is alapvető hibákat követtek el, amikor hordozható felvevőt használtak. Ne keseredj el, ha kezdetben a felvételeid tele vannak hibával. Mindez része a technikával való ismerkedésnek. Hogy elkerüld a legáltalánosabb hibákat, figyelj oda a következőkre:

Probléma: Próbálsz felvételt készíteni, de nem történik semmi.

Ellenőrizd: A gép be van kapcsolva
Az elemek bent vannak és nincsenek lemerülve, és a felszerelés látszatra működik
A mikrofon be van kapcsolva és jól érintkezik
Van a készülékben kazetta/szalag, és jól illeszkedik
A szalag tisztán fut a fejeken

Probléma: Visszahallgatod a felvételedet, és nincs rajta semmi

Ellenőrizd: A pause-gomb be van kapcsolva
Van a készülékben kazetta/szalag, és jól illeszkedik
Tiszták a fejek
Be van kapcsolva a mikrofon és a vezeték pontosan illeszkedik
Az elemek bent vannak és nincsenek lemerülve

Probléma: A felvétel nagyon zavaros/halk/zajos

Ellenőrizd: Tiszták a fejek
Az elemek nincsenek lemerülve
A felvétel szintje se túl magas, se túl alacsony
A készüléked hangszórója nem volt bekapcsolva, ami összejerjedést feedback eredményezett
Nem túl széles az idő, amikor a felvétel készül.

Probléma: Folyamatos zúgás, berregés hallatszik a felvétel alatt

Ellenőrizd: A felvétel nem valamilyen elektromos műszer/eszköz (halogén lámpa, computer, hűtőszelekreány, magasfeszültségű távvezeték) közelében készült
A felvevőd nem a hálózati áramkörbe volt bedugva - ami gerjedést idézhet elő

Probléma: Zavaró háttérzajok

Ellenőrizd: Nem egy járó óra, ugató kutya, visítózó gyerek vagy zajos utcára nyíló
ablak stb. közelében készült a felvétel

A felvétel szintjét. Ha egy rock koncerten, forgalmas út mellett stb. veszel fel, állítsd be a szintet nagyon alacsonyra (hogy a háttérzajokat csak érzékeltetni lehessen), kérd meg a

vendégedet, hogy határozottan beszéljen, és a szájához nagyon közel tartsd a mikrofont - néha szószerint az ajka alá!

Probléma: Egy nagy konferenciateremben/forgalmas, zajos utcán vagy
Ellenőrizd: Nincs egy nyugalmas hely, ahol elkészítheted a felvételt, és nem használhatod védőpajzsként a testedet - fordíts hátsó hátad a zajforrásnak és közeli mikrofonmunkát végezz
Ha szobában vagy, állj a sarokba, háttal a zajforrásnak.

Ezek csupán néhány legalapvetőbb és -általánosabb probléma, amivel találkozhatasz. Ha nem tudsz kiküszöbölni egy nehézséget, ne hidd, hogy az majd magától megszűnik. Fordulj tanácsért nálad tapasztaltabbakhoz. Az is könnyen előfordulhat, hogy valóban a felszereléssel van gond. **Tégy meg mindent**, hogy elhárítsd a felvevőd legalapvetőbb hibáit. **Véletlenül se** próbálj meg kijavítani elektronikai hibákat, a huzalokat vagy a motort ne bánts, csak ha erre van képesítésed. Több bajt okozhatsz, mint eredetileg volt!

Az alap stúdió

TÁJÉKOZTATÓ 2.2

Bevezető

A stúdiók felszerelése nagyon elüt egymástól, mégis alapvetően hasonló felszerelések találhatók bennük.

Az első dolog, amire felfigyelhetsz, hogy a helyiség falai 'kezeltek', hogy a környező zajokat a minimálisra redukálják. A hang hullámokon keresztül terjed - képzelj el egy követ, amit egy tóba dobsz, és a lassan simuló hullámokat - ez hasonlítható leginkább a hang útjához. A különbség talán csak az, hogy a hanghullámok 'visszaverődnek' tömör tárgyakra, mint például a kemény, sima falak, bútorok, stb. Ha ez történik, a helyiség nagyon visszhangos lehet; képzelj el, hogy egy vécében akarsz élő felvételt készíteni - azok a csempék az agyadra mennének! Ezeknek a 'reflexióknak' a csökkentése érdekében kell csinálni valamit a stúdió falával. Használhatsz külön erre a célra tervezett hangelnyelő elemeket, amik elnyelik a hangot (a puha bútorok vagy párnák nem verik vissza a helyiségbe a hanghullámokat), vagy lehetnek a stúdióban vastag függönyök, matracok vagy tojásdoboz-táblák a falra erősítve - bármi, ami elnyeli a hanghullámokat.

Most térjünk át a berendezésre.

- A rádióstúdió központi eleme a **keverőpult**. Az összes többi berendezés ebbe van bekötve. Sok különböző látványos dolog van a pulton, amit azonban mindig szem előtt kell tartani, azok a **hangerő-szabályozók** - amelyek a pultból kijövő szintet szabályozzák. A hangerő-szabályozók mennyisége változó - ideális esetben minden egyes darabnak önálló szabályozója van. Mindegy, hogy hat vagy negyvennyolc szabályozó van a pultban, mind ugyanazt a célt szolgálja, ezért ha megtanultad, hogyan kell használni az egyiket, az összeset képes leszel használni!
- Mindegyik hangerő-szabályozóhoz tartozik egy **érzékenység** (bemeneti szintszabályozó), ami beszabályozza, mekkora szint megy a hangerő-szabályozókra.
- Az érzékenység alatt lehet egy érzékenységhez tartozó behallgató gomb, a **PFL**. Ezzel lehet a hangerőszabályzó kimenetét egy kijelzőre juttatni, ami hangerőszabályozó feltolása előtt lehetővé teszi a torzításmentes színtezést - erre utal a neve is.
- A szinteket a **kivezérlésmérő** mutatja. Kétféle mérőműszer létezik: vagy az úgynevezett VU méter - amiben egy mutató a 0 dB-ig, időnként pedig a + 1 dB-ig leng ki, vagy a P.P.M méter (Peak Programme Meters) - ami a jel pillanatnyi csúcsát jelzi, és rendszerint hét osztás található rajta, egytől hétig. Egy normális programvezérlés a 80-90 %, vagyis 5 & 6-os osztás közé futtatja fel a műszert szövegénél, és a 4 & 5-ös közé zenénél. Ezek a mérőműszerek lehetővé teszik számodra, hogy ellenőrizd a pultban lévő szintek helyességét. Fejlettebb stúdiókban található egy külön műszer, ami csak az adóra menő jel szintjét mutatja, de ha a te pultodban csupán egyetlen mérőműszer van, nem kell megijedni, azzal éppolyan jól lehet dolgozni.

- Hogy behallgathass a pultból kimenő anyagba, a pulton található egy fejhallgató csatlakozás, aminek van egy hangerő-szabályozója, és vannak olyan pultok, amelyekben a fejhallgatónak van egy alternatív kapcsolója (PFL), aminek segítségével több csatornába is behallgathatsz egyszerre.
- Csatlakoztathatsz továbbá két hangfalat a pult kimenetéhez (szaknéven monitorokat). Ezeket le kell halkítani, akár manuálisan, akár egy speciális mikrofonkapcsolóval, hogy ne gerjedjen össze (a mikrofonból kijövő, majd a hangfalon keresztül újra a mikrofonba visszajutó hang, magas sípolást eredményez.)

A pulton van egy csomó bemenet, ahová a külső szerkezetek csatlakoztathatók. Az elemek száma változó a legfontosabbak azonban:

- Egy vagy több **mikrofon**: a főmikrofont a műsorvezető használja, aki rendszerint a pultot is üzemelteti. Rád kell irányuljon, hogy kényelmesen tudjál beszélni anélkül, hogy akár a pult, akár más berendezés a mikrofon útjában legyen. Ezen kívül még egy vagy több mikrofon csatlakoztatható a pultba. Ezeket mások használják, akik részt vesznek a programban (pl. más riporterek/műsorvezetők, vagy vendégek). Ezeket is úgy kell felállítani, hogy a vendég kényelmesen ülhessen beszéd közben (lásd még *a Hordozható felvevők és mikrofonoknál*).
- **Egy felvevő-lejátszó magnó/CD-lejátszó**: ez nagyon hasonlít arra, amit otthon is mindenki használ. A stúdióban a lejátszó magnó és CD arra szolgál, hogy zenét juttasson a keverőpultba (és azon keresztül az adóba, végül a hallgatóhoz). Nagy ritkán effektek lejátszására is szolgálhatnak (pl. gyári effektlemezről/CD-ről) vagy innen játszható le a jingle zenéje (néhány másodperc zene, ami alatt bemondod az állomásodat vagy a programodat). Nagyon fontos, hogy a háttérként kevert zene is olyan tiszta legyen, amennyire lehetséges. Ezért mind a lemezeket és a lejátszókat folyamatosan tisztán kell tartani a portól. A lemezjátszótűnek is tisztának kell lenni, és nagyon óvatosan kell vele bánni. Néhány lemez- illetve CD játszónak van távirányítási (start) automatikája. Ez azt jelenti, hogy azonnal elindulnak, amint a hangerőszabályozó felmegy. Mielőtt zenét keversz a műsorodba, ismerkedj meg a felszereléssel. Derítsd ki, van-e benne ilyen automatika; hogyan lehet megkeresni a kezdő zenei pontot a lemezen vagy CD-n; hogyan lehet egy részt kikeresni a CD-n; hogyan lehet sebességet váltani és a lemezjátszókart mozgatni a lemezjátszón.
- **Egy kazettás magnó lejátszó/felvevő**: ez is rendkívül hasznos, de megvannak a maga korlátai. Ha rögzíteni akarsz a műsorodat (hogy később visszahallgathasd), egyenesen rögzítheted a stúdióban. Először meg kell győződnöd, hogy a magnó be van-e kötve a keverőbe. Ha azzal a szándékkal rögzíted a műsorodat, hogy később újra sugározd, inkább szalagos magnóra vedd fel, mert a kazetta sokkal gyengébb minőségű. Emiatt nem túl alkalmas a kazetta zene bejátszására sem, különösen ha nem műsoros, vagyis ha korábban egy lemeztől vagy CD-ről készült felvételt rögzítettek rá. A kazettával gond továbbá, hogy nehezen lehet megtalálni rajta a kezdő zenei pontot. Lehetőleg a kazettát csak playback, visszahallgatásra szolgáló felvételek rögzítésére használd (akár 'élő' zene, interjú vagy rendezvényekről szóló beszámolóknál), amiket egy hordozható magnón vettél fel. Hogy a lehető legjobb minőséget hozd ki a felvételből, győződj meg arról, hogy a lejátszó ugyanúgy legyen beállítva, mint a hordozható felvevődé (pl. ellenőrizd le a **Dolby** állást

felvételnél. Hogy be van-e kapcsolva [ONB vagy C, vagy OFF]? A beállítás megegyezik-e a kazetta típusával (Normal I; Cr02II; vagy Metal IV)?

- A stúdióban lehet **DAT-magnó**, lejátszásra vagy visszahallgatásra. A DAT-felvétel nagyon jó minőségű, akár a műsorod rögzítésére, akár későbbi sugárzásra egyaránt alkalmas.
- Az **orsós magnók** szintén alkalmasak mind sugárzásra, mind visszahallgatásra. Csakúgy, mint a többi felszerelés esetében, ennél is meg kell győződnöd, hogy tudod-e használni, mielőtt hozzákezdenél a műsorkészítéshez. Jóllehet, az orsós magnók ugyanazon az elven működnek, a különböző fajtákat alaposan meg kell vizsgálni a különböző szalagpályák miatt; különbözőféleképpen kell elindítani illetve leállítani őket; különböző sebességgel lehet lejátszani őket; némelyikkel sajátosan lehet szerkeszteni stb. Ismerd meg a technikádat!
- A **cartridge-gépek** a jingle-ök vagyis szignálok lejátszására szolgálnak. Ezek egy cartridge-dzsallal, vagy CART-tal működnek, ami nem más, mint egy darab szalag (pont olyan, mint ami az orsós magnókban található) és ami egy műanyag tokban van feltekerve. A szalag két vége összeér, ezért egy hurkot formáz. Ami annyit jelent, hogy amint véget ér, máris az elején van, tehát végtelenített! A cartokat rendszerint a benne lévő szalag hosszúsága szerint szokás osztályozni: pl. 20"; 40"; 2'30" stb. Nagyon hasznosak olyan rövid egységek rögzítésére, amiket ismétlődően kell lejátszani - pl. jingle-ök, közérdekű bejelentéseket, reklámokat stb. Amikor elkezdesz felvenni a cart-ra, a cart-gép egy elektronikus jelet tesz a szalagra. Amikor visszajátszod a cart-ot, a gép érzékeli ezt a jelet és azonnal megállítja, amikor odaér. Ezzel megint az elején vagyunk, és újra kezdődhet a lejátszás.
- Telefon, amivel interjúkat lehet készíteni, ami kívánságokat fogad vagy betelefonálós műsorok készítésére alkalmas. Néhány pult képes telefonhívások fogadására, amiket aztán ki lehet sugározni az éterbe, ez egy telefon hibrid (angolul TBU) segítségével történik. A műsorvezető a fejhallgatójában hallja a betelefonálót és a mikrofonon keresztül beszél hozzá. A telefon hangja sokkal gyengébb minőségű, mint bármely más hangforrásé, mégis nagyon hasznos, mivel olyan interjúkat rögzíthetsz, amiket máskülönben nem tudnál megcsinálni; nem beszélve a betelefonálós műsorokról, stb. Ha egy mód van rá, győződj meg arról, hogy relatíve tiszta-e az összeköttetés a betelefonálóval. Ha 'recsegős' vagy 'visszhangos', a vonal másik végén lévő nehezen fogja érteni, amit mondasz. Létezik olyan késleltető műszer, amelynek segítségével élő műsorban is ki lehet szűrni a nemkívánatos hívásokat.

Minden stúdió más, ezért fontos megismerkedni az alapvető eszközökkel, mert akkor ezt tudást más stúdióknál is használhatod.

Szerkesztés

TÁJÉKOZTATÓ 2.3

Bevezető

A szalag megszerkesztésének két alapvető formáját ismerjük:

Vágás - szó szerint kivágod a fölösleges részeket és a maradékot összeragasztod.

Másolás - kiválasztasz részeket az eredeti felvételből és a kívánt sorrendben átmásolod őket egy másik szalagra.

Akármelyik eljárás előzetes **nyers szerkesztést** igényel, amikor eldöntöd, hogy az anyag melyik részét akarod először leadni, válaszd ki azokat az információkat, amelyekre nincs szükséged, aztán lehet **véglegesen megszerkeszteni** a szalagot. Mind a **vágást**, mind a **másolást** lehet használni a **nyers és végleges szerkesztésnél**, de ha vágóasztal áll a rendelkezésedre, valószínűleg a **vágást** alkalmasabbnak fogod találni a **végleges** változat elkészítésére.

Miért szerkesztünk?

Számtalan oka lehet, amiért meg akarod szerkeszteni a munkádat:

- lerövidítheted az anyagodat, ha eltávolítod a fölösleges részeket, az ismétléseket, hosszú szüneteket
- az interjúdat vagy az anyagodat összefogottabbá tudod szerkeszteni
- ki tudsz vágni zavaró zajokat, pl. széknycorgást, ajtócsapkodást, köhögést, tüsszentést, hadarást
- ki tudsz vágni bakikat a felolvasásból
- újra szerkesztheted a felvett anyag szerkezetét, hogy érthetőbb legyen
- kellő hosszúságúra vágott anyaggal ki tudsz tölteni egy váratlan szünetet

Soha nem szabad bármelyik szerkesztési eljárást egy interjú lényegének megváltoztatására használni. Ha például egy választ nem az eredeti kérdés után rakunk, annak súlyos következményei lehetnek a bíróságon! Ideális esetben annyira felépíted előre a felvételt, hogy csak minimális utószerkesztési munkát kell végezned, mégis, különösen kezdetben, sok fölösleges anyagod lesz - ne aggódj, bele fogsz jönni!

Mielőtt hozzáfogsz a szerkesztéshez, hallgasd végig az anyagot és jegyezd fel a részeket, amiket meg akarsz tartani.

Próbálj meg szigorú lenni az anyagoddal szemben, nagyon határozott elképzeléseid kell, hogy legyenek arról, hogy mit akarsz megtartani illetve kivágni.

Ha vágasz, győződj meg róla, hogy van olyan szabad orsó, amire feltekerhetsz azokat a részeket, amikről nem vagy biztos, hogy meg akarod-e tartani őket.

Ellenőrizd le, hogy az anyag világos és hallható, soha ne feledd, a közönség csak egyszer

hallgatja meg a műsort, nem tekerheti vissza a kazettát a végén. Lehet az a legizgalmasabb és -érdekesebb anyag, amit valaha készítettél, ha zavaros és összevissza, nem fog lejönni a túloldalon (pláne ha a rádió más háttérzajokkal együtt szól!)

Igyekezz megőrizni az eredeti felvétel ritmusát és szüneteit: ez azt jelenti, hogy meg kell figyelned a beszélő légzéstechnikáját, sőt, hogy benn kell hagynod nyögéseket illetve töltelékszavakat. Amíg természetesnek hat, nincs ok aggodalomra. Ha idegen nyelvű anyagot szerkesztesz, ne felejsd el figyelni arra, hogy más lehet a hanglejtés - angolul például a mondat végén levisszük a hangot. Ne fejezz be egy mondatot úgy, hogy valaki nevet, aztán egy másik azonnal komolyan belekezd egy mondatba - a legjobb szerkesztést a hallgatóid észre sem fogják venni.

Szerkesztési technikák

Vágás

Felszerelés:

Vágóasztal - egy fémdoboz, amiben van egy vágat, ebben fut a szalag, és egy sor különböző szögű vágósín - 45°, 60° vagy 90°.

Vágókés - egyélű, kemény penge.

Szerkesztő toll - viasztoll, sárga vagy fehér, amivel meg lehet jelölni a szalagot.

Szalagraasztó - a szalagvégek összeragasztására, fehér, kicsit keskenyebb az audio szalagnál.

Befutószalag - színes, nem alkalmas felvételre, arra való, hogy a szalag elejét jelezze (zöld vagy sárga), középen vagy az egységelválasztóknál (sárga), a szalag végén (piros).

A vágás az orsós gépeken úgy néz ki, hogy a szerkezetet 'szerkesztő pozícióba' állítjuk ha van ilyen állása -, a lejátszó fejet használjuk (rendszerint ez a jobbra legtávolabbra eső), hogy halljuk, amikor előre-hátra mozgatjuk a szalagot. Lódd be azt a részt, amire nincs szükséged, és mindkét kezdet az orsókra téve mozgasd előre-hátra az anyagot a lejátszó fejen. A fölösleges hang kezdete egybe fog esni ennek a fejnek a közepével. A szerkesztői tollal (semmi esetre se használj hétköznapi fémes tollat, mert tönkretetheted a magnófejet), húzz egy vékony függőleges vonalat, nem kell rányomnod a tollat, így kisebb az esélye, hogy különböző jelekkel bekoszold a magnófejet. Ha kételkedsz abban, hogy jó helyre húztad-e a vonalat, nyomd be a play-gombot. Az első szó, amit hallanod kell az, amit ki akarsz szerkeszteni. Most mozgasd el a szalagot jobbra (mint ahogy lejátszanál), és találd meg a következő szót, amit meg akarsz tartani, tegyél egy másik vágási pontot annak a szónak az elejére, aztán tekerd vissza a szalagot a vágási ponthoz - ezt vágd le először. Tekerd le az orsóról és tedd a vágóasztal sínébe, az első jelzésnek pont a 45°-os vágat közepére kell kerülnie, és fentről óvatosan vágd el magad felé - segítségére lehet, ha mindkét szerkesztendő részt a kezdedben tartod vágás közben, és ne húzd rá a penge sarkát a szalagra, mert akkor cakkos lehet szalag széle. Nem kell erősen rányomnod erre semmi szükség, ha új pengét használsz. Ha mégis erőltetned kell, azt kockáztatod, hogy a szalag belegyűrődik a sínbe és egyenetlen lesz a széle.

Mozgasd el a jobb kezében lévő darabot a vágó vágatból, de még mindig a vágóasztal csatornája mentén (így kisebb az esélye, hogy újra belevágsz a szalagba), és óvatosan húzd magad felé a baloldali orsón lévő anyagot, ameddig el nem érsz a második vágópontig, ismételd meg az előbbi vágási eljárást ugyanabban a sínben, ekkor már össze lehet passzintani a szalag két részét (de semmi esetre se a vágó sín fölött) úgy, hogy érintkezzenek, de ne fedjék egymást. Tartsd meg a kiszerkesztett darabot, arra az esetre, ha hibáztál volna. Ha sok ilyen resztlit halmozol föl, tanácsos megjelölni valahogy a szalagot. A néma oldalon kis tolljelek segíthetnek megtalálni azt a részt, amire szükséged van (nem olyan vicces a padlón négykézláb mászkálni szalagdarabok között, hogy megtaláld azt az egyetlen szót, ami hiányzik a műsorodhoz/interjúdhoz!) Ha van szabad gép és orsó, tekerd fel a szalagdarabokat.

Most, hogy a két szalagdarab a vágóasztal vágatában van, vágj le egy darab ragasztószalagot, kb 2.5 centiméterest, és próbáld elkerülni, hogy hozzáérj a ragasztós felülethez, mert az ujjadon lévő zsírtól kevésbé fog ragadni. Ezt a legegyszerűbben úgy teheted meg, ha a pengével megkeresed a ragasztószalag végét, ráhelyezed a vágóasztal lapjára, nyomd rá az ujjad a szalag végére, és húzd el a tekercset a kívánt hosszúságra. A pengével vágd be a szalagot az ujjad és a tekercs között, és a pengével emeld föl az asztallapon lévő részt. Most ráhelyezheted a ragasztószalagot a szerkesztett részre, nyomd rá határozottan, hogy ne legyen alatta légbuborék, és alatta látszani fog az audio szalag. Ne emeld ki a szalag szerkesztett részét a vágóasztalból, mert beakadhat, hanem húzd ki az asztal végéig és ott emeld föl. Figyelj arra, nehogy megtekeredjen a szalag, tekerd vissza az orsót kb. 24 centiméterrel, majd játszd le, a jó vágás nem lesz észrevehető.

Ha újra kell csinálnod a műveletet, először jelöld meg a szalagot, majd óvatosan fejtsd le a ragasztást, majd egy új ragasztószalaggal illeszd össze az új vágást.

A 45°-os és a 60°-os vágatokat az általános vágásokra használjuk. Figyelj oda, hogy következetesen használd az egyiket vagy a másikat. Ha sok, szűk, szóközi vágást kell végezned, a 60°-os vágat hasznosabb lehet. A 90°-os vágatot csak ultraérzékeny sztereo zenei felvételeknél kell használni.

Másolás

Ha nem áll rendelkezésedre orsós felszerelés vagy nincs vágóasztalod, másolással szerkesztheted meg az anyagodat. Meg kell győződnöd arról, hogy a két gép össze van kötve egymással, akár a keverőn keresztül, akár direktben, az egyik kimenete a másik bemenetével. Hasznos egyszer végighallgatni az anyagot, mielőtt hozzáfogsz a szerkesztéshez, és jegyzeteket készíteni a megtartandó rész elejéről és végéről. Aztán kösd össze a gépeket vagy kösd be őket a pultba és a kivezérlésmérők segítségével állítsd be a felvétel optimális szintjét. Tekerd vissza a szalagot a lejátszó magnón és keresd meg a másolandó rész elejét, állj rá óvatosan és nyomd be a pause-gombot. Állítsd felvételre a másik gépet, és ezen is nyomd be a pause-gombot. Amikor készen állsz a felvételre, előbb a felvevő majd a lejátszó magnón engeddd fel a pause-gombot. Amikor felvetted a kívánt részt, előbb a lejátszó majd a felvevő magnón nyomd be a pause-gombot - ez lehetővé teszi, hogy ne vágj ki vagy félbe egyetlen szót sem. Tekerd vissza az egészet, hallgasd meg, és azonnal nyomd be a pause-gombot, amint elhangzott a felvenni kívánt rész vége, és máris rögzítheted a következő részt.

Ismételj meg mindent úgy, mint az előbb, de tartsd észben, hogy egy leheletnyi szünet előfordulhat a részek között - megfelelő gyakorlattal képes leszel annyira pontosan beállítani a szalagot, hogy ez a szünet természetesnek hasson. A másolós technika elsajátítása hosszabb időt vesz igénybe, különösen akkor, ha mondatközi szavakat vagy részeket akarsz kivágni, de idővel ezt a módszert is tökéletesre lehet fejleszteni.

Mint azt már korábban említettük, a szerkesztés megspórolható vagy minimálisra redukálható abban az esetben, ha jó az interjúd. Néhány hasznos tanács, hogy spórolj az energiáddal:

- Ne vegyél föl túl sok anyagot, egy rövid kazettához - kábé 3 perc - nem kell 10 percnél többet rögzíteni.
- Ha az interjúalanyod elkezd csapongani, észrevétlen nyomd be a pause-gombot és csak akkor nyomd be újra, amikor a következő kérdést felteszed.
- Mindig vegyél fel pár perc háttérzajt az atmoszféra érzékeltetésére (vágóhang / háttérhangok) az interjú helyszínén, amiket később felhasználhatsz, ha szüneteket kell beiktatnod az interjúba (ez sokkal természetesebbnek hat, mintha egy darab befutószalagot illesztenél oda).
- Figyelj oda, hogy a kérdéseid megfelelőek legyenek és a tárgyra vonatkozzanak.
- Nyugodtan kérd meg az interjúalanyodat, hogy fejtse ki világosabban a mondandóját, a második válasz rendszerint tömörebb és lényegretörőbb az elsőnél.
- Ha az interjúalany sokat káromkodik, figyelmeztess, hogy valószínűleg nem fogod tudni használni az anyagot, ha továbbra is ezt a nyelvet használja. Remélhetőleg innentől kezdve nem kell majd az egész napodat azzal töltened, hogy kivágd azokat a kifejezéseket, amik nem mehetnek adásba.

Írott anyag készítése a rádióműsorba

TÁJÉKOZTATÓ 2.4

Megjegyzés: az ebben a fejezetben szereplő pontok vonatkoznak a feature-ök, dokumentum műsorok, hírek, stb. számára írt összekötő szövegekre és kopfokra is.

Írás a fülnek, nem a szemnek

A rádión keresztül történő kommunikáció különbözik attól a kommunikációtól, amit személyesen folytatunk - mint például egy telefonbeszélgetés vagy egy találkozón történő beszélgetés. Nem szabad elfelejteni, hogy amit a rádióban mond az ember, azt a hallgatónak kell megértenie, aki először (és csak) most hallja a dolgokat. Ez eltér egy beszélgetéstől - előadástól vagy gyűléstől - ahol az emberek állandóan megkérhetik, hogy elmagyarázzák nekik, mi mit jelent.

- Hogy hogy célba tudod-e juttatni, amit mondani akarsz, attól függ, **mit** és **hogyan** mondasz. Nincsenek vizuális megoldások, amik segítségedre lehetnek, és az emberek nem láthatják az arckifejeződésedet.
- A hallgató talán mást is csinál éppen: autót vezet, beszélget, házimunkát végez.
- A legtöbb dolgot, amit mondasz a rádióban - kivétel talán a tisztán zenei műsorok - le kell írnod egy vázlatban.
- Amit leírtál, **olvasd fel hangosan**, úgy kell hangoznia, mintha **mondanád** és nem **olvasnád**. Olyan nyelvet használj írásnál, mint a beszédben.

Világosság és egyszerűség

- Írjál világosan. A mondatoknak rövidnek és egyszerűnek kell lenniük. Ez nem zárja ki azt, hogy összetett gondolatokat közvetítsél!
- Ahol lehet, egyszerűsítsd a számokat és a statisztikákat. Amíg az egyszerűsítés ellenére a szöveg jelentése még nem változik, könnyebben fogják a hallgatók megérteni. (Pl. ha 11 ember ír alá egy petíciót, mondd azt, 'hogy 11 ember írt alá egy petíciót', de ha 39.786 ember írta alá, elég ha azt mondd, hogy 'közel 40.000 ember írta alá'. Vagy ha egy felmérés azt mutatja, hogy az emberek 34.5%-a csinál valamit, mondjál csak annyit, hogy 'közel egyharmada...' stb.)
- Győződj meg arról, hogy minden, amit leírsz, felolvasható hangosan is. Legyenek olyan részek, ahol levegőt vehetsz. A legjobb módszer, ha előbb **felmondod** a vázlatodat, és csak **aztán** írod le, amit elmondtál. Hülyeségnek tűnhet, de megelőz egy sor problémát, azonkívül a professzionális rádióknál is sok olyan ember van, akik halkán motyogva maguk elé írják a szövegeiket.

Az üzenet célba juttatása

- Legyen világos az, amit el akarsz mondani. Például, hogy közérdekű hírt adsz egy helyi muzsikuskoncertjéről, vagy inkább a kritikát mondasz a teljesítményéről? Ha te sem tudod, hogy mire fekteted a hangsúlyt, a hallgatóknak semmi esélyük erre!
- Ha vannak dolgok, amiket ki akarsz fejteni, világos, logikai rendbe kell szedned őket. Senkitől nem várható el, hogy egy csavaros gondolatmenetet kövessen, ami egy kissé recsegő autórádióból szól, miközben épp a forgalommal küzd.

Bevezető vagy 'kopf' írása

- A 'kopf' egy műsor, interjú vagy feature bevezetője.
- Mivel ez a műsor első része, fel kell kelteni a hallgató érdeklődését a folytatásra.
- Fel kell kelteni az érdeklődést az emberekben.
- Éreztetni kell a hallgatókkal, hogy a következő anyag is releváns vagy fontos a számukra.
- Olyan információt kell adni a hallgatónak, ami érthetővé teszi számára a műsort vagy legalább összefüggéseiben látja a témát.
- Fel kell skiccelni a műsor vázlatát anélkül, hogy az egész történetet kiadnánk. Ha ugyanis elmondod az egész történetet az első harminc másodpercben, miért hallgatnák meg a műsort az elkövetkező tíz percben.
- Hangvételben és stílusban egyaránt passzolnia kell az anyaghoz, amit bevezet.

Kerülendő nyelvezet

- Bonyolult mondatok túl sok adattal és számmal. Ezekkel nehéz megbirkózni olvasás közben. Ha már neked is problémád van az olvasásból, a hallgatóknak is problematikus lesz a megértés.
- Túl sok leíró szókép és kifejezés minden mondatban. Ha mégis le akarsz valamit írni, elég ha néhány gondosan kiválasztott szóval teszed, amiket azonban átélve mondasz ki.
- Zsargon és szokatlan kifejezések. Csak néhány hallgató fogja érteni.
- 'Nyelvbotlás'. Ha nem tudsz elsőre kimondani valamit, próbáld meg más módon kifejezni. Ha élő egyenesben belesülsz a szövegedbe, az nem tesz jót az önértékelésednek!

Gyakorlati tanácsok

(a) Saiát, különbejáratú stíluskalauzod

AMIT írsz, borzasztóan fontos, de az, ahogyan papírra veted, szintén hatással van arra, hogy milyen jól tudsz majd kommunikálni. A következő gondolatok a segítségre lehetnek:

- Csak a papír egyik oldalára gépeld vagy írd a szövegedet. Ne legyen olyan oldal, amit meg kell fordítanod. (pl. fűzd össze őket vagy könyv formájában használd)
- Dupla sorközt hagyjál, ha géppel írod, ha pedig kézzel, akkor hagyjál minden leírt sor közé egy üres sort. Ez megkönnyíti azt, hogy később olvasható változtatásokat csinálhassál.
- Hagyjál a lap baloldalán körülbelül egyharmadnyi széles margót. Ez elegendő helyet biztosít arra, hogy feljegyezhesd gyártással kapcsolatos pontokat, vagy emlékeztetőt magadnak.
- Ha több, mint egy ember fog felolvasni a forgatókönyvből, világosan kell jelezned, hogy melyik részt ki fogja olvasni.
- Ha a műsorodban lemezeket, cartokat vagy különböző anyagokat játszol be szalagról illetve kazettáról a forgatókönyv szerint, világosan kell jelezni, hogy **hol** következnek ezek, és hogy **milyen** eszköz szükséges hozzájuk. (lásd alább a Műsor rendjének menetét)

(b) A műsor rendjének menete:

A legtöbb rádiós műsornak számos eleme van. Például a műsorvezető szöveg olvasása; zene lemezről/CD-ről vagy kazettáról; jingle-ök stb. cartról; esetleg előre rögzített vagy élő interjúk, stb. Nagyon fontos a műsornál, hogy világosan legyen megszervezve és minden résztvevő tudja, hogy mi folyik éppen. Ahhoz, hogy mind a két dolog sikerüljön, műsor menetrendet kell készíteni. Alább egy példa segítségével illusztráljuk, hogy miként lehet kialakítani a műsor rendjének menetét. Te persze egészen máshogy is csinálhatod. Az a fontos, hogy minden résztvevőnek világos legyen, hogy mi történik.

A műsor rendjének menete: (A műsor címe) Dátum/sugárzási időpont: 1-e, szerda, 10.00-11.00

Idő	Időtartam	Rész	Felszerelés
10.00	30"	nyitó jingle	cart
	kb. 2'	műsorvezető bevezetője	1-es 2-es mikrofon
	kb. 3'	lemez (címe)	1-es lemezjátszó
10.05	5'30"	interjú (téma)	1-es orsós gép

Megjegyzés: mikor időket vagy időtartamot írsz, a következő rövidítések nagyon hasznosak lehetnek: " = másodperc és ' = perc. Így a 3'20" 3 perc 20 másodpercet jelent.

(c) Kopf lapok:

Ahhoz, hogy a műsorod összeszedett maradjon, nagy segítséget jelent, ha minden egyes szöveges részt (pl. interjú, beszélgetés, feature, stb.) külön papírra írsz az alábbiak szerint:

- a rész címe/leírása
- melyik műsorba készült
- az időtartam

- a forgatókönyv szerinti bevezető
- a rész végéhez tartozó akármilyen információ
- a rész kezdő és végszavai, ha az anyag szalagra van rögzítve
- akármilyen különleges megjegyzés vagy útmutatás a résszel kapcsolatban

Lásd alább a kopflapokra szóló példát.

(d) Címkézések:

Ha cartokat vagy orsós szalagokat, stb. használsz a műsorodban - vagy valaki más műsorához rögzíted őket - nagyon fontos, hogy világosan legyenek felcímkézve. A címke a következő információkat kell, hogy tartalmazza:

- a rész nevét (pl. delfinek/ feature)
- a nevedet vagy kezdőbetűidet
- az időtartamot

a végszavakat (az utolsó néhány szó, amit a felvételen mondanak)

Példa a kopflapra

Interjú az Egyesület vezető/nő/jével... Szalagon, Munkás esték c. műsorhoz, szerda, 19.00.
Időtartam: 4'50"

Kopf/bevezető: Amint már a múlt heti Munkás este c. műsorban is beszámoltunk arról, a kormány bejelentette, hogy a női dolgozók anyasági szabadságát 2 szakaszban fogja korlátozni. Ez a törvény a következő év januárjában fog hatályba lépni, még hozzá minden olyan nő esetében, aki új alkalmazónál lép munkába. Az új törvény erős tiltakozást váltott ki. A nők már fenyegetőznek egy egynapos 'női sztrájk' megszervezésével, és a szakszervezetek is 'törvénytelennek' tekintették az eljárást. A helyi szakszervezetek szintén terveznek tiltakozó akciókat a törvény ellen. Tudósítónk Patricia Bauer - Lara Kellerrel beszélt - aki az Általános Dolgozók Egyesületének helyi tisztségviselője - arról, hogy mit terveznek.

Első szó: "Először is, bele fogunk...
Végszó: "...még nem veszítettük el!"
Időtart.: 4'50"

Vég,szó/befejezés: Lara Kellert hallották az Általános dolgozók Egyesületétől. Patricia Bauerrel beszélgetett. Ha Lara által említett gyűlésen részt szeretne venni, akkor péntek este 8-kor menjen el a Thinker terembe.

Élő műsorok adása és gyártása

TÁJÉKOZTATÓ 2.5

Előkészület

A legjobb élő adások azok, amelyeknél előkészületi gyártási munkákat végeztek. Ha csak nem vagy tapasztalt élő műsor-vezető, időt kell szakítanod műsoraid előkészületeire, mielőtt az éterben megszólalnál, még abban az esetben is, ha a legsponánabb hangzású műsorról van szó - mint például a betelefonálás adás. Az elvégzendő előkészületek az élő műsor típusától függenek, és az erre vonatkozó speciális példákat a következő részben találod meg. Ettől függetlenül általános előkészületeket akármelyik műsor előtt tudsz végezni, a műsor típusától függetlenül:

- Győződj meg róla, hogy van valamiféle vázlatod vagy műsorrend meneted - csak akkor fogsz úgy hallatszani, hogy tudod a dolgot, ha valóban tudod a dolgot.
- Ha előre rögzített anyagokat használsz, ellenőrizd, hogy mindegyik jól van-e címkézve, és hogy a megfelelő kopfok vannak-e nálad - ez érvényes a magnókazettára vagy a cartra is.
- Ha szükséges, a megfelelő emberek kapják meg a műsor rendjének menetét másolatban - elképzelhető, hogy dolgozik a rádiónál kisegítő személyzet, akik bekísérik vagy kivezetik a vendéket stb.
- Szükség esetére legyen papírod meg tollad, hogy gyorsan le tudj valamit jegyzetelni, ha úgy adódik.
- Ha zenei műsort készítesz, ellenőrizd, hogy minden lemez/CD vagy magnókazetta/cart megvan, ráadásul a helyes sorrendben.
- Ha hirdetések is sugárol, szintén ellenőrizd azt, hogy a megfelelőek vannak-e nálad, és hogy helyes-e a sorrend.
- Ellenőrizd az olyan előre rögzített kazettákat, amiket nem te vettél fel, mert lehetnek olyan részek, amiket újra kell szerkeszteni, vagy olyan részek, amik túl hosszúak.
- Menj végére adás előtt!

A stúdióban

- Győződj meg róla, hogy nyugodtan és kényelmesen vagy a stúdióban, és amennyiben forróváltásban követed az előző bemondót, legyél már 15 perccel előbb a stúdióban, mielőtt az éterben *te* következnél.
- Ülj a székedre kényelmesen, próbálj relaxált lenni és ne hajtsd le a fejedet - ez ugyanis hatással van a hangszínedre, és ha összegörnyedsz, a rekeszizmaid is összeszorulnak.

- Ellenőrizd, hogy a berendezés be van-e kapcsolva, illetve működik-e. Ha mástól veszed át a műsorvezetést, akkor általában biztos lehetsz abban, hogy minden rendben van, hacsak nem mondanak mást!
- Ellenőrizd, hogy van-e nálad egy fejhallgató.

Műsортípusok

További előkészületek léteznek, amiket el kell végezni attól függően, hogy milyen típusú műsört vezetsz. Néhány példa:

• Betelefonálás

Hacsak nem egy 'nyílt-vonalas' betelefonálás műsorról van szó, ahol a hallgató választja meg a témát, már előre ki kell találnod, hogy mivel kapcsolatban telefonáljanak be az emberek. Jó ötletnek tűnik, hogy először egy, a témában járatos embernek telefonálsz, és ezzel kedvet csinálsz a többi telefonálónak. Továbbá lehetséges az is, hogy a műsört még annak kezdete előtt beharangozod (amennyibe ez kivitelezhető), és így felkészítheted a hívóidat. Ha problémás témát vetsz fel, nem lesz gondod avval, hogy odavonzd a telefonálókat, viszont legyenek információid a témával kapcsolatban, ha rögtönöznöd kéne.

• Beszélgetős műsor

Próbáld meg elérni, hogy a vendégeid a műsor előtt legalább egy nappal megérkezzenek. Segítségül legyen előre rögzített anyagod, arra az esetre, ha valamelyik vendéged az utolsó pillanatban mégis lemondja. Még abban az esetben is, ha ezt élő műsorként rögzítetted, vagy ha a helyszínen készült, utalnod kell rá a következőképpen: 'Mikor Jane Freeman a városban járt a múlt héten, sikerült öt mikrofonvégre kapnom; vagy 'Ez volt Jane Freeman, akivel a múlt héten beszéltem, mielőtt felment volna a színpadra'. Végző megoldásként mindig legyen kéznél zene.

• Vitaműsor

A legtöbb esetben te vagy a felelős a műsor levezetéséért, ezért legyél felkészült a műsor témájából! Olyan megfelelő vendégeket hívd meg, akiről tudod, hogy jól beszélnek - jó ötletnek tűnik, ha kipróbálsz őket előtte, mondjuk megnézed, mennyire folyékonyan tudnak telefonban beszélni. Ha szándékodban áll telefonon keresztül bevonni a hallgatóságot, erről értesítened kell a meghívott vendégeidet, nehogy visszautasítsák a válaszadást az élő adásban. Hogy a hallgató milyen beszélő, kiderül abból, ahogy a kérdésedre reagál a telefonon.

• Zenei műsor

Több lemezed/CD-d/szalagod legyen a stúdióban, mint amennyit a műsor rendjének menetében leírtál - hacsak korábban nem osztottad be másodpercre pontosan a bejátszásokat. Idővel képes leszel arra, hogy megsaccold, mennyi lemezre van szükséged a műsorhoz. Legyenek rövid információid a műsorban szereplő lemezekről, ebben segítségére lehet, hogy sok lemeztársaság ad ki sajtóanyagot, amiben érdekes dolgokat mondanak el az együttesekről, vagy másik lehetőség, hogy zenei lapokból szeded ki az információt, amitől mindig napra kész lehetsz. Ha professzionális zenei műsorvezető vagy, találsz olyan lapokat, amik az általad kedvelt és játszott zenékkal foglalkoznak nézz körül az újságárosoknál.

- Hírek és aktualitásokkal foglalkozó műsorok

Minden tényt és információt ellenőrizz le, mielőtt az éterben megszólalsz. 'Ha kétséges, hagyd ki' - ez legyen a mottód. Lásd még *Az aktualitásokkal foglalkozó interjúk és műsorok c.* részt.

A műsor tartalma

Bármilyen műsort vezetsz, el kell tudnod dönteni, megfelelő-e a tartalom és a stílus annak a közönségnek, aki téged hallgat. Nem jó érzékre vall, ha a 25 év alattiak drogfogyasztási szokásairól van szó akkor, amikor tudod, hogy a hallgatóságod zömével 55 évnél idősebb - hacsak nem egy nevelő célzatú műsort akarsz csinálni szülők számára és ennek megfelelően a műsor nyelve és stílusa is megfelel a közönségnek. Mikor egy műsort megtervezel a következő dolgokat kell figyelembe vened.:

- közönség
- nap
- időpont
- a rádióállomás alapelvei (ha van)

Előadás

- Legyél olyan, amilyen vagy. A műsort már megtervezted, és a székben ülve arra vársz, hogy adni kezdjél; vegyél egy mély lélegzetet, relaxálj. Ha elvégezted az előkészületi munkákat, nyugodtan bízhat az, hogy a dolgok simán fognak menni, kivétel az, ha a berendezés tönkremegy! Próbáld meg elfelejteni a többi műsorvezetőt, akiket hallottál már, és legyél olyan, amilyen te vagy. Más műsorvezető stílusának másolása nemcsak nehéz, de emlékezned kell arra, hogy a hallgatók csak az 'eredeti változathoz' tudják hasonlítani - és nem mindig a te javadra dől el az összehasonlítás!
- Próbáld meg derékra és hátra ülni - de arra nincs szükség, hogy vigyázban üljél! A mikrofon kb. 15 cm-re legyen a székedtől, a szád irányába mutasson, amikor előre nézel. Mikor papírból olvasol fel, a lap legyen szemmagasságban - ettől még a mikrofonba fogsz beszélni, nem magad elé mormogni.
- Ha már egyszer elkezdted a műsort, nincs visszaút, gondolkozz előre. Mindig legyen a fejedben valami, egy lemez, CD, szalag, cart vagy egy következő a forgatókönyved egy másik darabja. Akkor is boldogulnod kell, ha a dolgok rosszul jönnek ki máskülönben a hallgató rá fog jönni, hogy nem voltál figyelmes. Ha WC-re kell menned, és nincsen más ott a közeledben, rakjál föl egy nagyon hosszú lemezt, jinglet vagy magnókazettát!
- Végül, bár ez elég ritka, előfordulhat, hogy élő adásban jelez a tűzjelző (sok rádiónál ez villogó piros fény, így a hallgató nem érzékeli a bajt). Ha ez történik, hagyd félbe mindent, mondd el a hallgatóknak mi történt, és tegyél be egy előre rögzített vészcartot (egy olyan kazettát, ami elmondja, hogy amilyen gyorsan csak lehet vissza fogsz térni az éterbe, vagy ha nincs semmi felvéve, udvariasan és nyugodtan mondd el a hallgatóknak, hogy a normál szolgáltatás folytatódni fog), és amilyen gyorsan csak lehet, hagyd el a helyiséget.

Általános hibák

- A túl gyors beszéd. Amikor először kerülsz adásba, természetes, hogy ideges vagy és hadarva mondd a szavakat. Tudatosan próbálj relaxálni, végy egy mély lélegzetet és nyugtasd le magadat. Ha jól felkészültél, segíteni fog abban - és ennek megfelelően a hangzásban is -, hogy magabiztos és relaxált legyél.
- A műsorod túl komplikált vagy zavaros. Előfordulhat, hogy annyira felkészültél, hogy teletűzdeled a műsorodat végeleáthatatlan tényekkel és apró információkkal, amit a hallgató 'szőnyegbombázásként' érzékel majd. Legyen világos, mit el akarsz mondani, és körültekintően tervezd meg, mi a téma legjobb tálalás módja.
- Az előadásmód 'lapos' vagy 'unalmas'. Ha nem hangzik érdekesnek, amiről beszélsz, hogyan várhatod el a hallgatótól, hogy érdeklődést tanúsítson. Mindig emlékezni kell arra, hogy - eltérően egy szemtől szembeni beszélgetéstől - a **hangodnak** hordoznia kell az érdeklődést, az izgalmat, a különlegességet arról, amit mondasz. Azonkívül a hanglejtésednek szintén nagy utat kell bejárnia a mikrofontól a keverőn, az adón és az éter hullámain keresztül a hallgató rádiójának hangszórójáig. Ez a technológia lenyűgöző érdeme. Amit neked ebből meg kell jegyezned, az az, hogy ez a nagy 'utazás' valamennyire ellaposítja a hanglejtésedet. Meg kell tehát próbálnod eltúloznod a természetes hanghordozásodat, amikor adsz, de ne próbáld meg fölvenni a nagyrádiók bemondóinak hamis, behízelt stílusát!
- A műsorod nem érdekes. Talán úgy találtad, könnyű dolog élő műsort csinálni, és csak az amatőröknek van szükségük felkészülési időre, mielőtt adásba mennek. Ha semmiféle terved nincs a műsorral kapcsolatban, különlegesen tehetségesnek kell ahhoz lenned, hogy úgy tudjál 'fecsegni', hogy az a hallgatóknak is érdekes legyen. Gondolj a hallgatóságra, az érdeklődési területeikre, és legfőképp arra, hogy a műsort miattuk (és nem csak magad miatt).
- Lekezelően beszélsz a hallgatókkal, ahelyett, hogy nekik beszélnél. Ne oktasd ki a hallgatót, ez nagyon kikapcsolja őket, és pont ezt fogják tenni. Úgy kell elképzelned a műsort, mint egy szerkesztett, ugyanakkor könnyed társalgás a hallgatóval. Ha lelki szemeid előtt lebeg valaki, akivel beszélsz, az segíthet a helyes tónus megtalálásában.
- Úgy beszélsz a hallgatókhoz, mintha azok tömegben hallgatnának téged. A legtöbb ember azonban akkor hallgatja a rádiót, amikor magában van, vagy legalább is egyedül a gondolataival. Úgy beszéljél, mintha csak egy emberhez beszélnél. Ne mondj olyan dolgokat, hogy 'Hölgyeim és Uraim!' vagy 'Ti ott kinn' vagy 'mindenki, aki hallgat'.

Interjúzás

TÁJÉKOZTATÓ 2.6

Előkészület

Nagyon fontos tudni legalább bizonyos alapokat:

(a) arról, akivel interjút készítesz és

(b) amiről csinálod vele az interjút.

Minél többet tudsz és értesz, annál érdekesebb interjút tudsz csinálni, és annál több dolgot tudsz kontrollálni.

Soha nem szabad elfelejteni, hogy a hallgatók kedvéért csinálsz interjút valakivel. Szükséges elgondolkozni azon, hogy a hallgatókat mi érdekelheti, mit tudnak már eleve és hogy mit szeretnének megismerni az interjúból. Ennek megfelelően olyan kérdéseken kell gondolkodnod, amikkel ezeket el tudod érni. Meglehet, hogy van a véleményed arról az emberről, akivel az interjút készíted, vagy arról a témáról, amiről beszéltek. Ez segíthet ötleteket adni a kérdésekhez, de nem hagyhatod, hogy a személyes nézőpontod 'átszínezzé' az interjút. Mivel egyáltalán nem biztos, hogy a nézőpontod érdekli a hallgatót!

Csak akkor tudsz érdekes interjút csinálni, ha az, akivel beszélsz, érdekes ember, és ismeri azt, amiről beszél. Mielőtt megszervezel egy interjút, győződj meg róla, hogy ő-e a megfelelő ember erre a témára!

Győződj meg arról, hogyan fogják használni az általad készített interjút és hogy mennyi műsoridő áll majd rendelkezésre. Nincs értelme ötvenperces interjút csinálni, ha mindössze egy rövid 'utca embere' kommentárra van szükséged.

Interjútipusok

Informatív - a cél az, hogy hagyjuk, a szakértő magyarázzon el egy adott témát vagy eseményt. Hiába tudod te a választ, az a feladatod, hogy kérdéseket tegyél fel, amikre a lehető legjobb, legfontosabb és legérdekesebb információkat kapod a vendégedtől.

Provokatív - a cél az, hogy a vendéged magyarázzon el, védjen meg, vagy kommentáljon olyan kérdéseket, amikről a hallgatók ismernek, vagy amiket éppen a te műsorodból ismernek meg. Lehet ez pl. egy környezetvédő kritikája a kormány politikája ellen. Ebben az esetben a te feladatod, hogy (a) bemutasd az ismert tényeket és (b) (udvariasan) késztesd a vendéget arra, hogy nyilvánítsa ki a pro vagy kontra véleményét. Amennyiben egyetértesz a vendégeddel, csak akkor lesz érdekes az interjúd, ha bemutatod a vélemények másik oldalát is vagy eljátszod az 'ördög ügyvédjét'.

Érzelmi - rettenetes, ha rosszul csinálják, de csodálatos, ha jól. A hallgatókat érdeklik az olyan témák, amik az emberekre érzelmileg hatnak, és ha belekémlelhetnek más emberek érzelmeibe. A feladatod itt az, hogy érzékenyen és tapintatosan vezesd rá a vendégedet, hogy szabadon beszéljen dühéről, félelméről, csalódottságáról, szomorúságáról, hitetlenségéről, stb.

Szórakoztató - minden típusú interjúnak szórakoztatónak kell lennie azért, hogy az emberek hallgassák és érdekesnek találják. Ebben az esetben azonban az az elsődleges cél, hogy szórakoztató legyen. A téma általában ne legyen nagyon komoly. Sok anekdotát és történetet mondjanak el. A feladatod az, hogy a vendégedet ezek közül a legérdekesebbre vezessed rá.

Technikák

Gyakorlati problémák

- Mielőtt elindulsz az interjúalanyhoz, vagy - élőműsor esetén - a vendégedet bekíséred a stúdióba, győződj meg arról, hogy mindened megvan, ami szükséges. Ellenőrizd, hogy működnek-e a felvevők, hogy van-e elég szalagod.
- Ellenőrizd, hogy meg van-e a jegyzetfüzeted, tollad és a kérdésekről készített jegyzeteid. Az a legjobb, ha nem írod le teljesen a kérdéseidet. Inkább jegyzetpontjaid és szükséges információid legyenek arról, amit fel akarsz tární.
- Legyen világos, hogy mit akarsz kihozni az interjúdból.
- Ha a stúdióon kívül rögzíted az interjút, győződj meg arról, hogy a hely megfelelő és nem túl zajos-e.

Kérdések - kifejtő/eldöntendő

Akkor a legérdekesebb az interjú a hallgató számára, ha a vendégek beszélnek a legtöbbet. Hosszú lélegzetű kérdések és rövid igen/nem válaszok nem keltik fel a hallgatók érdeklődését. Kifejtő kérdéseket próbálj meg feltenni, amikre nem lehet egyszerű igen/nem a válasz.

A tipikus kifejtő kérdések a következővel indulnak:

- "**Mi** a véleménye..."
- "**Miért gondolja...**"
- "**Ki, mi, hogyan, miért, hol, mikor, ...stb.**"

Próbálj meg nem eldöntendő kérdéseket feltenni, olyan kérdéseket, amikre egyetlen 'igen' vagy 'nem' lehet a válasz. A tipikus eldöntendő kérdések a következőképpen kezdődnek:

- "gondolod, hogy..."
- "igaz, hogy..."
- "boldog amiatt, hogy..."

A figyelés fontossága

Annak ellenére, hogy nagyon körültekintően készítetted elő az interjúdat, soha nem tudhatod pontosan, mit fog mondani a vendéged az interjú alatt. Éppen ezért ne legyen egy olyan kérdéssorod, amihez foggal körömmel ragaszkodsz, tekintet nélkül arra, amit a vendéged mond. Ha elkezd valami érdekesről beszélni, kövesd őt a gondolatmenetében. Sokkal érdekesebb lehet így, mintha az előre eltervezett kérdéseidet teszed fel.

Hogy könnyebb legyen a vendégedre való odafigyelés, a jegyzeteid legyenek minimálisak. Pontokba szedd azokat a problémákat és információkat, amiket fel akarsz tární. Így nem leszel a jegyzeted olvasásával elfoglalva, és végig a vendégedre tudsz figyelni. Ha nem kapsz az érdekes pontoknál, amiket felvet, a hallgatók csalódottak lesznek, hogy kihagytad a ziccert!

A vendéggel való bánásmód

Ha a lehető legtöbbet akarod kihozni a vendégeidből, kényelmesen kell érezniük magukat ebben a helyzetben. Csak akkor lesznek képesek érdekes és hasznos válaszokat adni, ha tudják, hogy miről lesz szó az interjúban.

Ennek megfelelően a következő dolgokat kell elmagyaráznod a vendégeidnek:

- mi célból készül az interjú és miképpen lesz felhasználva (pl. előadás lesz, egy feature részeként lesz beszerkesztve, stb.)
  - ki lehet-e vágni a bakikat, és megteszed-e
  - körülbelül mennyi ideig tart az interjú és nagyjából mennyit fogsz ebből felhasználni
  - milyen témát akarsz körüljárni és milyen pontok köré szeretnéd építeni az interjúdat
  - **NE** olvasd fel a kérdéseket pontosan és ne készíts próbainterjút. A vendégek általában az első alkalommal a legjobbak és a legspontánabbak.
  - ha pontos adatokat vagy példákat kérsz tőlük, adjál nekik egy kis haladékot. Szükségük lehet egy percnyi gondolkodásra.
  - ahhoz képest, ahová ültetted vagy állítottad őket, messze vannak a mikrofontól, kérd meg őket, hogy menjenek közelebb.
- Minél őszintébben beavatod őket abba, amit tőlük akarsz, annál valószínűbb, hogy teljesítik a kérésedet. A gondolataidban nem tudnak olvasni!

Mikor az interjút készíted:

- kérdezz világosan.
- figyelmesen hallgasd meg, amit mondanak, és ne légy elfoglalva a felszereléssel. Ez kizökkenti őket abból, amit mondanak.
- az interjúdnak legyen logikai menete, ne csapongj mindenfelé.

A Voz Pop

Ez egy érdekes kifejezés, ami azt jelenti, hogy Vox Populi, vagyis a Nép Hangja. Lényegében ezzel a módszerrel a legkülönbözőbb véleményekhez juthatsz hozzá jóllehet nem kapsz teljes keresztmetszetet. A Vox Pop különbözik a többi interjútól. Általában egy emberhez szoktál sok kérdést intézni, a Vox Popban viszont sok embert kérdezel meg egyetlen kérdéstről. Néhány dolog, amit tanácsos vagy ellenjavallt csinálni a Vox Popban:

- Tanácsos:**
- tegyél fel kifejtő kérdést, amire valószínűleg érdekes választ fogsz kapni.
  - próbálj meg sokféle embert megkérni.
  - próbáld meg röviden és udvariasan elmagyarázni mindenkinek, hogy mit csinálsz.
  - győződj meg róla, hogy a felvétel szintje oké.
  - vedd fel az első kérdéset, aztán kapcsolj be a pause-gombot, és csak akkor ereszd fel, amikor a következő kérdezett már válaszolni kezd. Mindenképpen köszönd meg, akár válaszol, akár nem.
  - tarts ki! Időbe telik, amíg megszokod, hogy vadidegenekhez odamenj az utcán.

- Ellenjavallt:**
- csoportban felvenni az embereket. Mindegyik azon lesz, hogy túlkiabálja a másikat. A nagy része a felvételnek használhatatlan lesz.
  - eldöntendő kérdéseket teszel fel vagy kommentálsz a válaszukat. - rázod a mikrofont az arcuk előtt. Elidegenítő!

azonosítható
ezek a

- olyankor Vox Popot csinálni, amikor hirtelen hangos zaj vagy zene, stb. van a háttérben. Nyomogatni a pause-gombot, mivel akkor háttérzajok folyamatosan 'beledörrennek' az anyagba.

Hangzás effektek és használatuk

TÁJÉKOZTATÓ 2.7

Bevezető

A rádió - ellentétben a többi médiával - csak és kizárólag a hangról szól. Ez az egyetlen módja az üzenet átvitelének. Az üzeneted azon múlik, hogy mit és hogyan mondasz. Nincsenek képek, arckifejezések, széles kézzel gesztikulálások. De van mégis egy olyan eszközöd, ami nagy hatalommal bír, ez pedig a hang.

Mindenhol és mindenkor körbevesz minket, gyakran mégsem érzékeljük. Csukd be a szemed egy pár másodpercre, és figyelmesen hallgasd meg az összes körülötted hallatszó hangot. Gondolkozz el azon, mennyire befolyásolják a hallottak a jelenetet, illetve hogyan határozzák meg az atmoszférát. Mennyiben lenne más az atmoszféra, ha a hangok, amit hallottál erdőzajok, vad gyári hangok, puskaropogás, embersírás, tehenek vagy birkák lennének?

A hangzás egyértelműen hatással van a rádióműsor hangulatára. Elmélyít, aláhúz és izgalmassá tesz. 'Magával ragadhatja' a hallgatót az autójából/otthonából/munkahelyéről. Ez fontos!

Három hangtípus

Vágóhang : Ez egyszerűen helyszíni hangok rögzítése, ahol az interjúdat, műsorodat készíted. Ha nyilvános helyen veszel fel, ahol más tevékenység is folyik, vágóhangot kell rögzíteni a 'terem hangzásából'. Ez fontos lesz akkor, amikor az interjút szerkeszted. Vágóhangot használhatsz a szerkesztési hibák eltüntetésére, vagy hogy a forgatókönyved szerinti átkötések ne legyenek annyira sterilek.

Effektek: Ezek olyan általánosítható és azonosítható hangok, amiket később adsz hozzá az interjúhoz vagy műsorhoz. Bizonyos esetekben - ugyanaz lehet, mint a vágóhang - pl. ha egy tehénlegelő mellett rögzíted az interjúdat, a vágóhang tehénbögés lesz. Ugyanezt a tehénbögést, mint effektet felhasználhatod egy olyan műsorhoz is, ami az organikus farmergazdálkodásról szól. Száz meg száz alap effektet lehet lemezen vagy CD-n kapni.

Hangminta: Ez egy speciális esemény vagy véletlen történet rögzítése - valami, amiről a műsorban is szó lesz. Lehet egy egyszerű bolti eladó, aki kiszolgál egy vevőt vagy a berlini falat szétverő emberek.

Gyakorlatban a műsorkészítők nem töltenek el órákat avval, hogy mi számít vágóhangnak, mi effektnek vagy mi hangmintának. Egyszerűen csak eldöntik, hogy mire van szükségük és azt hogyan tudják rögzíteni. Mégis, mikor hozzáfogsz, nem árt tudnod, hogy milyen típusú hangra van szükséged.

Hangzóelemek rögzítése

Néhány gyakorlati tanács a hangzóelemek rögzítésére:

- Győződj meg róla, hogy elegendő hangzóelemet rögzítettél-e. Általános szabály, hogy a vágóhangnak kb. egy percet kell rögzíteni; az effekt és az aktualitás a forrástól függ (pl. egy 10-15 másodperces telefoncsengés elegendő). De tartsd észben, hogy ha nem rögzítesz addig elegendő mennyiséget a helyszínen, később nincs rá esélyed.
- Rögzítsd a hangzóelemet maximális szinten - pl. mérőműszered szaladjon bele a piros tartományba. Amikor a hangot bekevered a műsorodba, még mindig csökkentheted a hangerőt. Ha viszont alulvezérelted a hangzóelem-rögzítést, mert azt gondolod, hogy csak háttérzajnak akarod használni, problémáid lehetnek, amikor teljes adáshangerővel akarod használni. Ha egy alulvezérelt hangzóelemet felerősítesz, a szalag sercegése is megnövekszik.
- Készíts gyors próbafelvételt (ha lehet), és hallgasd vissza, hogy úgy szól-e, mint ahogy vártad. Van olyan hang, amit messzebből kell rögzíteni, és van, amit közelebből.
- Ha külső felvételeket készítesz, figyelj oda a szélre, vagy az eső kopogására a mikrofonod miatt, mert ezek tönkreteszik a felvételedet!

Utolsó megjegyzés a hangzóelemről

A hang körültekintő használata sokat adhat a műsorodnak, de ne felejtse el a csönd és a nyugalom hatalmát sem. A csönd a megfelelő pillanatban a hallgatókat lélegzethez juttathatja!

Jingle-k és promóciós anyagok készítése

TÁJÉKOZTATÓ 2.8.

Különböző típusú jingle-ök és promok vannak:

- A rádióállomást azonosító jingle-ök (azonosítók)
- A későbbi műsorok rövid reklámozása
- Aktuális műsorok rövid azonosítói
- Műsorok és feature-ök zenei betétei

El kell döntened, hogy melyet akarsz rögzíteni, ugyanakkor észben kell tartanod, hogy ezek a jingle-ök, promok általában különböző hosszúságú cartridge-ekre vannak rögzítve - általában 20 másodperc és 1 perc 40 másodperc időtartam között.

Kreatív tartalom

Az állomásod általános stílusát és rendelkezéseit betartva sokkal nagyobb 'alkotói szabadsággal' rendelkezel, amikor jingle-öket vagy promokat készítesz. Merészebb lehetsz - különösen, amikor műsort beharangozó reklámot készítesz. De nem szabad elfelejtened, hogy milyen műsort 'adsz el', készíts több promot attól függően, hogy milyen műsorba illesztik, egyébként minden más rajtad áll.

A rádió azonosítók és műsorok számára készített zenei betétek kérdése kissé bonyolultabb, már csak azért is, mert gondolnunk kell ezek 'mankó' funkciójára. Amint az elnevezése is sugallja, a rádióknak azért kell jingle-eket használni, hogy a hallgatóság azonosítani tudja, milyen műsort vagy állomást hallgat éppen. A zenei betétek alkalmasak arra, hogy a hallgató figyelmét felhívják a műsor vagy a hírek kezdetére. Például a hírműsor azonosító után egy hosszabb részt játszanak be a zenéből, amíg a vezér híreket beolvassák. Ezután a zene elhallgat, és a hírműsort aláfestés nélkül játsszák. A jingle-eket nem szabad túlzó módon használni. Meg kell találni az arany középutat, azaz nem szabad lefárasztani velük azokat a hallgatókat, akik soha nem tekernék át a rádiót másik adóra, viszont ráhangolja az újakat. A jingle-ök arra is alkalmasak, hogy bevezessenek rendszeresen ismétlődő egységeket, mint pl. hírek, sport, időjárás, vagy a vívőanyag-beharangozóknak \$ feature, és így a hallgató tudni fogja, milyen műsorra számíthat. Van azonban egy probléma is ezekkel a jingle-ökkel és a szünetjellel, hogy ha az emberek tudják, hogy mi következik, kísértésbe esnek, hogy át- vagy kikapcsolják készüléküket. Ezzel a problémával meg kell tanulni együtt élni, és nem árt tudni, hogy a legtöbb állomáshoz hetente érkezik egy-két jingleellenes levél, de ez legalább azt jelenti, hogy hallgatják a rádiót.

Mi az üzenet?

Mielőtt rögzítenéd, dönts el, hogy mit akarsz mondani/eladni a jingle-lel vagy a promoval. Milyen hangnemet akarsz használni? Arra akarod-e használni, hogy információt közölj, mint pl. az állomás telefonszámát? Időtkitöltőnek fogod használni, amíg előveszel egy lemezt, kazettát, vagy bevezetsz élőműsorhoz egy vendéget, esetleg témát váltasz. Zenét akarsz a jingle-be? Csak zenéből áll majd a jingle? Milyen effektekre van szükséged, ha egyáltalán? Gondolj arra, hogy a jingle vagy promo illeszkedjen a műsorhoz, és tartsd észben, hogy 40 mp-nél ne legyen hosszabb, így aztán nagyon tömörnek kell lenned.

A jingle keverése és carting up-olása

Ha tudsz egyből felvenni, vagy rövid idő áll rendelkezésedre, egyenesen cart-ra kell a jingle-t rögzítened. Általában nincs ezzel a módszerrel probléma, ha elsőre sikerül. A cartridge-ra való rögzítés hátránya a szalagra történő rögzítéssel szemben az, hogy nem törli le az előző felvételeket a cart-ról, tehát ha hibázol, le kell törölnöd az egész cart-ot és újra indítani megint. Ha azt a kifejezést hallod, hogy "piszkos a cart", ez azt jelenti, hogy nem lett teljesen letörölve. Az első időkben vigyél magaddal a stúdióba egy pár cartridge-ot, vagy rögzítsd a jingle-öket szalagra (amire rá lehet venni), és aztán rögzítsd a kazettás változatot a tiszta cart-ra. Ne felejtse el, hogy az szab határt annak, hogy milyen jingle-t vagy promot rögzítesz, hogy mennyi lehetőséget nyújt számodra a keverőpult. Jobb elkerülni hogy egyszerre túl sok minden történjen. Ez nemcsak a hallgatót zavarja össze, de neked is csak két kezecskéd van, így nem egyszerű pl. két lemezt, két szalagot és a hangodat egyszerre kontrollálni.

Utolsó megjegyzés

Habár a jingle-ek lehetőséget nyújtanak arra, hogy kreatív tehetségedet csillogtasd, mégis fegyelmezetten kell bánni vele. Ne legyen túl hosszú a jingle-öd. El fogja veszteni hatását, sőt, a hallgatók ki is kapcsolják a rádiót. Legyen rövid, markáns és érdekes!

2.9 Alapvető feature-ök

TÁJÉKOZTATÓ 2.9.

Mi a téma?

Döntsd el, hogy milyen témával fog a feature foglalkozni, és milyen 'nézőpontból' akarod ezt megvilágítani. Vehetjük a tömegközlekedés példáját. Anyagi szempontokat veszel figyelembe? környezetvédelmieket? közszolgáltatási problémaként kezeled? a történetével foglalkozol? a legújabb fejlesztésekkel foglalkozol? A legtöbb témának nagyon különböző szempontjai lehetnek. Ha eldöntötted a témát és a szempontot is, tarts ki mellettük. Ne próbálg meg úgy csinálni feature-t, hogy **minden** kérdést figyelembe veszel. Ennek ugyanis az lesz a vége, hogy egyiket sem látod át teljesen.

Döntsd el, mi az a kérdés vagy kérdések, amelyeket körül akarsz járni. Van elég időd, hogy elkészítsd? Van elég műsoridőd, hogy körbejárjad azokat?

Előkészület

Mielőtt bármit rögzítenél, írd le a feature tervét. Ebben a szakaszban írd meg a **kopf** vagy **bevezetés** vázlatát. Ez segíteni fog abban, hogy összpontosítani tudj a témára, amivel foglalkozol.

Végezz kutatásokat a téma háttéréről. Ha egy nagyon rövid feature-t (pl. 3-5 perces) készítesz, nincs szükség arra, hogy órákat tölts kutatással. Talán ha egy pár emberrel beszélsz, és néhány cikket elolvasol, az már néhány ötletet és információt ad. Ha hosszabb feature-t csinálsz (15-45 perc), a szükséges kutatás mennyisége természetesen növekedni fog. Ha egy dokumentumanyagot csinálsz, a kutatás napokig, sőt, hetekig is elhúzódhat!

Keresd meg azokat az embereket, akikkel a témával kapcsolatban interjút akarsz készíteni. Találd meg az erre legalkalmasabb embereket! Tudnak-e eleget a témáról? Érdekesen tudnak-e beszélni? Mi a nézőpontjuk az adott témával kapcsolatban? Vannake érdekes történeteik/élmé-nyeik, amelyekről beszámolnak?

Döntsd el, hogy milyen legyen a vivőanyag hangzása. Akarsz-e sokfajta hangzást, színt, sok, történetet elmesélő emberi hangot? Vagy inkább elemző stílust választasz, és az információkat az összekötő részekben te közlöd? Vannak olyan feature-ök, ahol egyáltalán nincsenek összekötő részek, vannak viszont, amelyek ezek köré épülnek. Nem lehet eldönteni, hogy melyik a 'legjobb' feature-típus. A legfontosabb az, hogy a hangnem passzoljon a témához.

Készíts jegyzetet az összes olyan elemről, amiről azt gondolod, hogy szükséged lesz az anyagban. Ezek a következők lehetnek:

- interjúk
- hangminta (pl. események rögzítése, ahogy azok megtörténtek, pl. sportverseny a helyi közösségi házban, vagy városháza előtti tüntetés)
- más effektek/vágóhangok
- archív anyagok (pl. híres beszédek felvételei, hírek, stb.)
- dramatizált anyagok (pl. emberek újra megjelenítenek egy jelenetet, valaki felolvas egy levelet, amit a helyi újságban találtál)

A feature stílusától függően olyan anyagokat kell rögzítened, amelyek ahhoz illenek.

Rögzítendő anyagok

Legyen világos, hogy milyen és mennyi anyagot akarsz. Ha egy 5 perces feature-t készítesz, és be akarsz vonni három embert, idővesztegetés, ha az egyes személyekkel hosszabb anyagot veszel fel, mint max. 10 perc. Figyelj oda arra, hogy az interjú azokra a fő mozzanatokra koncentráljon, amelyeket a megszólaltatott személy fontosnak tart a téma szempontjából.

Ha effektet vagy aktualitást rögzítesz, bizonyosodj meg arról, hogy elegendő mennyiségű anyagod van-e és hogy megfelelő szinten rögzítetted-e őket. Arról is győződj meg, hogy minden működik-e. Van úgy, hogy rögzítesz egy hangot, és amikor visszajátszod, egyáltalán nem hasonlít az eredetire.

Inzertek leírása és szelektálása

Először is készíts egy "listát" az **összes** interjúról és hangmintáról. Ez arra jó, hogy amikor visszahallgatod, és leírod az interjúban szereplő összes felvetett témát, nagyjából tudod, hogy milyen hosszan beszéltek az egyes témákról. Készíts jegyzetet arról, hogy mely témák/megjegyzések érdekesek különösen.

Tekintsd át még egyszer azokat a témákat, amelyeket körül akarsz járni. Írd meg ezeknek a témáknak a vázlatát, és azt is, hogy milyen sorrend lenne a legmegfelelőbb.

A szalagok listáján jegyezd fel, az interjúk mely részeit akarod felhasználni a különböző nézőpontok bemutatására.

Döntsd el, mely rögzített résszel fogod kezdeni a feature-ödet. Valami olyannal kell kezdeni, ami azonnal megragadja a hallgató figyelmét, és ott tartja a műsornál.

Ha összekötő szövegek szerepelnek a feature-ben, döntsd el, hogy minek a mentén kell mozgatni a témát. Amint a nevében is benne van, az összekötő szöveg a feature két részének összekapcsolását szolgálja. Ha erre nincs szükség, hagyd ki. Ha a hallgatónak szüksége van bizonyos információkra ahhoz, hogy a történet következő részét megértse, akkor kell összekötő szöveget alkalmazni. Háttérinformációt nyújt és átláthatóvá teszi a történetet, de vigyázni kell arra, hogy ne nyomja el a többi rögzített anyagot. Az összekötő szöveg az adott feature hangulatához és ritmusához kell igazodjon.

Folytasd tovább a feature minden pontjának áttekintését, hogy elhatározhad, mi a legjobb módja a téma bemutatásának. Miközben átnézed az anyagot, írd meg a vázlatot. Ne aggódj amiatt, hogy ez túl sok időt vesz el. Az interjúkat és effekteket összegyűjteni könnyű volt. A forgatókönyv megírása a feature készítésének legnehezebb része!

Példa a feature vázlatára

Munkacím: Rock-Aerobic

Végső időtartam: kb. 7 perc

Vázlatos bevezető: A szilveszteri bulik után mindig úgy érzed, hogy túlságosan tele vagy, ugye? Akarod tudni, hogyan keményítheted fel petyhüdt izmaidat, amit tegnap este a fürdőszobában megpillantottál? Ugye próbáltál már joggingolni is, csak nem érezted úgy, hogy ez neked való? És biztosan az eszedbe jutott, hogy reggel hatkor ússz egy jót a hideg vízben. Na és mi van akkor, ha megpróbáljuk leizzadni ezeket a kilókat egy helyi rock banda lüktető dobolására? Ezt kapd ki: a középiskolai rockerek Jane Fondával találkozhatnak a Rock-A-Robicsban!

FX: Óriási dobolás, emberek ugrálásának hangja

VOX POPS:

Első szó: "Ez fantasztikus..."

Utolsó szó: "...sokkal jobb, mint felvételtől!"

időtartam: 40"

KLIP (tanár)

Első szó: "Kétszáz ember jön el..."

Végszó: "...szükségünk lesz egy nagyobb teremre"

időtartam:

59"

ÖSSZEKÖTŐ SZÖVEG: Julie O'Shea meg van győződve arról, hogy nem múltó divat készíti az embereket estéről estére, hogy órák hosszát álljanak sorba a templom közösségi klubja előtt. Lehet, hogy a rockerek még középiskolások, de a fitness rajongói között olyanok is vannak, akik már évtizedek óta nem láttak belülről iskolát.

KLIP (Mavis):

Első szó: "92 éves vagyok..."

Végszó: "...évekkal fiatalabb"

időtartam: 35"

stb. stb.

Keverés

Ha megírtad a forgatókönyvet, gyűjtsd össze az összes olyan elemet, amire szükséged lesz. A stúdió felszereltségétől függően az anyagokat megfelelő formába kell rendezned. Általában segítségre van a szerkesztésnél, ha minden beszélős inzerted (vagy klipped) felveszed egy üres szalagra abban a sorrendben, ahogy a feature-ben használni fogod. Válassz külön minden egyes részt befutószalaggal. Ha van másik szalagos magnód is, akkor az effekteket ráveheted egy másik szalagra, abban a sorrendben, ahogy használni fogod őket. A többi hangzó/zenei effekt lehet CD-n/lemezen.

Ha már jól tudod használni a stúdiót, és a vivőanyag nem túl bonyolult, egyből rögzítheted az egész feature-ötet a szalagra (pl. játszd be az inzerteket, olvasd fel az összekötő szöveget és keverd alá a háttéréffekteket, a bevezető és lezáró zenét, és már kész is a felvétel!) Ha kevésbé érzed magad biztosnak, rögzítsd előbb az összekötő szövegeket, aztán szerkeszd be az inzertjeid közé a megfelelő sorrendben. Ezután az egyik szalagra felvett beszélt anyagokat és a másik szalagra vett hangzó anyagokat keverd össze a 'master szalagon'!

Végszó

A rádió a fül számára szóló médium. Mindig hangokban kell gondolkodnod. El tudsz-e mondani úgy dolgokat, hogy hangokat használj inkább szavak helyett? Hogyan hozhatsz valakit képbe hangokkal? A feature készítése csodálatos módja annak, hogy pusztán hangok segítségével színesen és minden részletre kiterjedően feldolgozz témákat és gondolatokat.

Ne felejtsd el, az emberi hangnak is megvan a maga mélysége és színe. Néha a legérdekesebb rádióadás egyszerűen egy ember hangja, amint az életéről beszél. A feature-öd szólhat egyszerűen az ő történetéről. Nincs arra szükség, hogy bármi más hanggal ezt elhomályosítsuk. A csend és a nyugalom szintén beszédes lehet!

Kutatás, források és pontosság

TÁJÉKOZTATÓ 3.1

A kutatás fontossága

Minden jó rádióadásnak a kutatás képezi a gerincét. Mindegy, hogy zenés műsrot készítesz vagy egy órás dokumentum műsrot, minél többet tudsz és értesz témádról, annál érdekesebb lesz a műsor. Ha csak egyszerűen felrakod a lemezeket és elmondod hallgatóidnak a művész és a dal címét, abból még nem lesz jó rádióműsor - ezzel az erővel akár diszkóban is lehetnének! Zenei műsorod tartalmazhat rövid, érdekes anekdotákat a művészről, az épp leadott dal történetéről, arról, hogy kinek vagy miért íródott a dal. Ezt valószínűleg sokkal érdekesebbnek fogja találni a közönség. Az egyetlen mód, ahogy ezeket a dolgokat meg lehet találni, az a kutatás.

Ha a műsor alapos kutatásra épül, az a készítés minden fázisában magabiztossá tesz. Magabiztosabb leszel és több érdekes kérdést fogsz feltenni az interjú során, könnyebb lesz a forgatókönyvírás is, mert úgy érzed, (legalább az alapjait) tudod, hogy miről beszélsz és ugyanezen okok miatt a műsor folyamán is magabiztosabb leszel.

Néhány hasznos tanács a kutatáshoz:

- A kutatás alaposága feleljen meg a végső sugárzás hosszának és mélységének. Egy húsz perces műsor sokkal több kutatást igényel, mint egy egyperces hír a helyi közleményekben. **De**, még egy néhány perces, a helyi művészetről szóló hírhez is elengedhetetlen az alapvető tények és bármilyen háttér-információ megszerzéséhez szükséges kutatás.
- Mindaz, amit kikutatsz, hasznosítható kell, hogy legyen a műsorban. Hosszas, akadémikus beszámolók olvasása az "Idősek gondozásáról" például valószínűleg nem fog túl sok használható információt adni egy idősebb hallgatók számára készített tanácsadó műsorhoz. Több eredményt hozhat, ha felhívod a nyugdíjasok klubját vagy egy szociálpolitikai tanácsadó kiadványt olvasol el. Alaposan gondold át műsorod szándékát, és azt, hogy ehhez milyen információkra van szükséged és hol tudod ezeket megszerezni.
- Ha olyan műsrot készítesz, amely egy témát alaposabban dolgoz fel, győződj meg róla, hogy elegendő álláspontot kutattál-e fel. Még ha egy emberrel is készítesz interjút, sokkal jobban meg fogod érteni, amit mond, ha más álláspontokat is ismersz. Nem utolsósorban pedig sokkal érdekesebb kérdéseket fogsz tudni feltenni.
- Mielőtt befejezed a kutatást, ellenőrizd, hogy megszerezted-e az összes fontos adatot az emberek nevét és tudományos címét, mikor történtek a kulcsfontosságú események, hány ember érintett stb.

Források

Általános források

Alapvetően minden és mindenki forrás ami/aki hasznos információkat tud adni a műsorhoz. Az alábbi lista korántsem teljes, de remélhetőleg hasznos:

- Emberek: Beszélj emberekkel, akik tudnak valamit a tárgyról. Ők lehetnek:
  - (a) Olyan ember, akiről a műsor szól - pl. ha műsorod arról szól, hogyan lehet megélni nyugdíjból, akkor beszéljess nyugdíjasokkal. Ha témád gyermekeiket egyedül nevelő anyákat érint, akkor beszéljess velük. Nagyon sok információval, ötlettel, érveléssel és történettel fognak szolgálni.
  - (b) Specialisták - nem kell feltétlenül tudományos szakembereknek lenniük (bár lehetnek). Számba vehetők még a nyomást gyakorló csoportok/jótekonysági egyesületek tagjai; szakszervezetek; jogi/szociálpolitikai tanácsadó irodák; egyházi csoportok; önkormányzati hivatalnokok stb. Ime, rengeteg információ elsőkézből, anélkül, hogy egyetlen könyvet ki kellene nyitni.
- Tájékoztató füzetcskék, poszterek, lemezborítók stb. Mindezek nagyon sok alapvető információval, egyedi szemponttal, történettel szolgálhatnak.
- Sajtóanyagok. Nagyon sok szervezet küld ki ilyeneket - lemeztársaságok, önkormányzatok, kormányzati irodák stb. Bár ezek mindig egy nézőpontból mondják el a történetet, de sokszor tele vannak használható információkkal. Próbáld meg felkerülni a címlistájukra, ezek a TÁJÉKOZTATÓK általában ingyenesek.
- Más médiumok, újságok, magazinok, más rádiók és televíziók. Mindezek információk átadásával foglalkoznak, és rendkívül hasznosak lehetnek. Ne feledkezz meg a hírlevelekről, ezeket általában a helyi nyomásgyakorló csoportok, diákok, szakszervezetek stb. adják ki.
- Tudományos kiadványok, éves beszámolók, speciális felmérésekről és vizsgálatokról szóló beszámolók. Ezek sokszor elég nehezen emészthetők, de ha műsorod az adott témát alacsonyabb szinten akarja körüljárni, akkor rendkívül hasznosak lehetnek.
- Referencia könyvek - a könyvtárak tele vannak velük. Az ezekben megtalálható információk mennyisége és mélysége megdöbbentő. Ha nem tudod pontosan melyik könyv tartalmazza a számodra hasznos információt, kérdezd meg a könyvtárost világozd föl, körülbelül mi az, amire szükséged van.

Hírek és aktualitások forrásai

Használhatod akár az összes fent felsorolt forrást, és természetesen beszélhetsz olyan emberekkel, akik tudnak valamit a témáról. Ugyanakkor a hírekben új és az aktuális ügyekben a kutatásra rendelkezésre álló idő többnyire korlátozott. Néhány esetben előfordulhat, hogy ez mindössze néhány perc. Arról is meg kell győződnöd, hogy a megszerzett információ megbízható. Az, hogy honnan szerzed be a híreidet és az aktualitásokat, attól függ, hogy milyen típusú hírszolgáltatást akarsz nyújtani. A jó helyi rádiók híreiket általában a következő helyekről szerzik be:

- hírirodák;
- sajtóanyagok, különösképp önkormányzatoké, politikusoké, egyesületeké, közösségi csoportoké stb.

- más helyi vagy nemzeti médiumok;
- rendőrség, tűzoltóság és a bíróságok;
- tanácsi beszámolók vagy találkozók jegyzőkönyvei; - az újságíró saját kapcsolatai;
- tippek a közemberektől (nagyon ritkán).

Általában nincs idejük vagy nem érdekli őket, hogy:

- közvetlenül kapcsolatba lépjenek közösségi csoportokkal vagy egyesületekkel, azért, hogy megtudják, ezek mivel foglalkoznak;
- helyi hírleveleket, poszttereket, magazinokat olvassanak ;
- részt vegyenek nyilvános találkozók, megbeszéléseken, vitákon stb.

bár mindezek hasznos forrásai lehetnek a híreknek és aktualitásoknak. Ha olyan hírszolgálatot akarsz, amely különbözik a nagymédiától, akkor tarts fenn kapcsolatot:

- nyomásgyakorló csoportokkal; szakszervezetekkel; tanácsokkal; a helyi lakosság akció csoportjával; jogi tanácsadó irodákkal stb.

Szintén megéri a fáradságot, hogy rákerülj a helyi politikusok, a tanács sajtóirodájának; a helyi Ipari és Kereskedelmi Kamarának; klubok és sportszövetségek; helyi egyetemek vagy kutató központok; helyi kórház stb. címlistájára. Nem kerül semmibe, és biztosítja az információ állandó áramlását.

Rettentő sok hírre van ahhoz szükség, hogy naponta többször is le tudj adni egy-egy érdekes hírsokrot. Ennélfogva, ha hírműsort tervezel készíteni, ki kell építened:

- egy nagyon részletes kapcsolathálózatot, amit folyamatosan naprakésszé kell tenned;
- egy munkacsoportot, akik élvezik, hogy új sztorik után kutatnak és nem bánják, hogy némi nyomás alatt kell dolgozniuk!

Napló

A hírnapló nem más, mint egy olyan rendszer, ahová le tudsz jegyezni mindent, amiből aztán egy napon majd hír lehet. Nagyon sok állandó hírforrás van: tanácsulések; nyomásgyakorló csoportok ülései; fontos események évfordulói stb. Még sokkal több olyan esemény van, amit előre tudsz: különleges sport vagy kulturális események; egy híres vagy nem híres személy látogatása a környéken; egy nyomásgyakorló csoport új kampányának megkezdése stb. Mindezt szükséges lejegyezni a naplóba, hasznos jegyzetekkel, megfelelő telefonszámokkal stb. együtt. Győződj meg róla, hogy mindenki tudja hogyan kell használni a rendszert és arról is, hogy használják-e!

A pontosság fontossága

Minden rádióállomás számára nagyon fontos, hogy olyan információkat sugározzon, amelyek pontosak. Ez különösen igaz a közösségi rádiókra. Állomásod jó híre attól fog függni, hogy a hallgatók pontosnak találják-e mindazt az információt, amit rádiód sugároz. Általában a közösségi rádiók kevésbé hangzanak 'ügyesnek' és 'hi-technek', mint a nagy rádiók. Ez önmagában egyáltalán nem probléma. De ha a hallgatók azt gondolják, hogy az elhangzó információk megbízhatatlanok vagy nem pontosak, nagyon gyorsan arra a meggyőződésre fognak jutni, hogy a közösségi rádió egyet jelent az amatőrrel. Minden értelemben olyan információt, hírt, interjút kell sugározni, amely különbözik attól, amit az emberek a nagy rádiókban hallhatnak. De mindig győződj meg róla, hogy a tények, amelyeket közölni szándékoztok, pontosak! Ha kétségeid vannak felőle, inkább hagyd ki!

(Megjegyzés: mindez nem befolyásolja azt, ahogyan **véleményeket** sugározol. Ettől csak hitelesebben fognak hangzani véleményeid!)

A másik fő ok, ami miatt mindig pontosnak kell lenni, az az ellened vagy az állomás ellen induló törvényi eljárás lehetősége, ha valami olyasmit sugároztok, ami nem korrekt. *(Lásd Néhány etikai kérdés és a törvényi szabályozás, 2. rész)*

Azokról az emberekről se feledkezz meg, akikkel interjút készítesz, vagy akiket idézel műsorodban. Ha rosszul mondd a nevüket, rangjaikat vagy olyasmit idézel tőlük, amit nem is mondtak, nem valószínű, hogy elfogadják még egyszer a meghívást.

Az információ ellenőrzése és a források

- Ha műsorodban időpontokat, helyeket, találkozóhelyeket, telefonszámokat adsz meg, tölts egy kis időt azzal, hogy ellenőrzöd, mit is fogsz leadni. Hívd fel a szervezőt, olvasd el még egyszer a sajtóanyagot. Ha nem vagy biztos nevek vagy helyek kiejtésében, kérdezz meg valakit, aki tudja.

- Légy óvatos, ha tényszerű információként akarsz közölni olyasmit, amit helyi nyomásgyakorló csoportoktól hallottál. Anyagilag is érdekükben állhat, hogy eltúlozzák a dolgokat. Honnan szerezték az információt? Mennyire jól kutatták ki a témát? Mennyire megbízhatónak gondolod őket? Ha nem vagy meggyőződve róla, hogy tényeik minden értelemben valósak, engedj meg nekik, hogy elmondják állításaikat a műsorban, de ne ismételd meg ezeket, mint tényeket. Ha muszáj valami olyasmit elismételned, aminek tényszerűségéről nem vagy meggyőződve, mondd azt, hogy 'ez és ez a érdekcsoport azt **állítja**, hogy ez és ez történt'.

- Hasonlóan ne higgy el automatikusan információkat, csak azért, mert azok egy másik médiából származnak. Néha a 'legjobb', a leginkább 'mérvadó' újságírók is kaphatnak rossz információt. Mielőtt leadsz valamit, amit 'tényként' olvastál vagy hallottál, ellenőrizd le. Ha már nem tudod, akkor mondd azt: 'az Esti Krónika szerint ez és ez történt'.

- Ha az információ ellenőrzése során másféle tényeket találsz, akkor ezt próbáld meg beletenni a műsorodba. Ebben a helyzetben lehet azt mondani, hogy 'X. szerint ez és ez a helyzet, Y. ezt tagadja és azt állítja, hogy...!'

Egy hírcsokor írása

TÁJÉKOZTATÓ 3.2

Mi a hír?

Ez egy meglehetősen vitatott kérdés. Ami az egyik embernek 'hír', az a másiknak csak használhatatlan információ. Mondhatjuk, hogy a 'hír' relatív. Hogy mi a 'hír', attól függ, hogy ki hallgatja. Azok az emberek, akik a te hírcsokrot hallgatják, a te közönséged. Ha az információ számukra 'hír', akkor annak helye van a hírcsokorban.

Ezek után lássuk a hír általánosan elfogadott definícióját, ami valami ilyesmi

- új;
- érdekes;
- fontos vagy érinti a hallgatót;
- tényyszerű.

Egyértelmű, hogy ami az egyik embernek 'új, érdekes és fontos', az lehet, hogy a másiknak 'régis, unalmas és érdektelen'. Ennélfogva nagyon fontos, hogy gondoldj a hallgatóidra, amikor a hírcsokrot írod. Ha valami nem új vagy érdekes vagy fontos számukra, akkor annak nincs helye a Hírekben!

A headline (és más fontos pontok)

Az első dolog, amit el kell dönteni: Mi a történet? Miért újság ez az információ a hallgatóid számára? A történet legfőbb pontja fogja kiadni a headline-t. Az első mondat tehát

- magyarázza el a történet legfontosabb tényét
- meg kell, hogy ragadja a hallgatók figyelmét, vagy világossá

kell tenni,

- hogy számukra fontos, hogy hallják ezt a történetet
- világosnak, tömörnek és lényegre törőnek kell lennie.

A headline általában tartalmazza a történet 'kijét' és 'mijét'.

Az ezután következő mondatok fontossági sorrendben tartalmazzák a pontokat. A legkevésbé fontos legyen a legutolsó. Attól függően fogják elmondani a 'mikort', 'holt', 'hogyan' és 'miértet', hogy mely kérdések a legfontosabbak a történet szempontjából. Ha olyan szöveget írsz, amelyet hírcsokorban szívesen felolvasásra, akkor általában három és öt mondat közötti történetekről lehet csak szó, tehát ki kell választani a legfontosabb tényeket. Ha a történet magyarázata megkívánja, akkor háttér-információkat is kell adni.

A hírárás stílusa

Mint általában a rádióknak szánt írásoknál, a hírárásnál is fontos, hogy világos és könnyen érthető legyen. Úgy írd, mintha beszélnél, világos, rövid mondatokban. Ne másold le szövegrészeket sajtóanyagokból, találkozókról szóló beszámolókból, vagy cikkekből! Ezeket általában nagyon nehéz olvasni és néha annak a csoportnak a sajátos zsargonját tartalmazza, ahonnan a szöveg származik.

Bár a legfontosabb pontnak az első mondatban kell szerepelnie, ne rakd a legfontosabb szót a legeslegelejére. A hallgatóknak szükségük van egy rövid időre, amíg tudnak váltani egy-egy új hírre, tehát a kulcsneveket és tényeket valahová az első mondat közepére vagy végére kell elhelyezni.

Bár az a cél, hogy megragadjuk a hallgató figyelmét, el kell kerülni, hogy túldimenzionáljuk a történetet. Ne túlozz vagy fújd fel a sztorit aránytalanul. Légy óvatos az olyan szavak használatával, mint 'brutális', 'tragédia', 'mészárlás', 'horror' stb. Ezeket a szavakat őrizd meg az igazi kivételekre, és inkább csak a tényeket előadva, bízd a hallgatóra a döntést.

A hírcsokor sorrendjének kiválasztása

Éppúgy, mint a történeten belüli sorrendnél, a hírcsokornál is a hallgatók számára legérdekesebb hírrel kell kezdeni. Annak eldöntésére, hogy melyik a legfontosabb, nincs szabály. Néha ez teljesen egyértelmű és mindenki egyetértene, máskor pedig nagyon nehéz választani két-három történet között. De ha egyszer eldöntötted, akkor a hírcsokornak nagyjából csökkenő fontossági sorrendben kell tartalmaznia a híreket.

Az első történet általában több időt kap, mint az utolsó. Előfordulhat, hogy egy kevésbé fontos történetet előre akarsz hozni a hírcsokorban, mert összefüggésben van egy olyan hírrel, amely korábban szerepel. Ezzel nincs probléma. Egyetlen fontos szabály van: a hallgatók érezzék úgy, hogy a történetek logikus sorrendben követik egymást.

Ha hírműsorod célközönsége valamilyen kisebbségi csoport - szociális, etnikai vagy korcsoport - ne feledkezz meg róla, hogy általános hírigényüket a nagy média valószínűleg kielégíti. A te hírcsokrod tehát olyan témákra koncentráljon inkább, amelyről máshol nem hallhatnak.

Végül: megjegyzés az 'objektivitásról'

Sok országban a hírszolgáltató médiumok úgy vannak szabályozva, hogy megkövetelik tőlük a 'korrekt és kiegyensúlyozott' híradást. A hírcsokrok rendelkeznek a hihetőség bizonyos mennyiségével. Ha arra használod ezt, hogy csak egy álláspontot támogass, vagy hogy úgy kritizálj csoportokat vagy egyéneket, hogy számukra nem adatik meg a válaszolás lehetősége, akkor megszegheted az országodban hatályos szabályokat. De függetlenül attól, hogy megszeged vagy sem, ez mindenképp azt jelentené, hogy a hírek hihetőségét használod fel, hogy valamiféle, a propagandához nagyon hasonló dolgot sugározz.

Az egyszerű hírcsokor továbbfejlesztése

TÁJÉKOZTATÓ 3.3

Ha már magabiztosan tudsz alap-híreket írni és hírcsokorra formálni őket, nekikezdhetsz új dolgok kipróbálásához, melyek segítségével hírcsokrodat érdekesebbé és informatívabbá teheted. Ha másért nem, azért, mert tartozol ezzel hírolvasóidnak - nagyon nehéz két, három vagy öt percig szünet nélkül olvasni! Alább olvasható néhány ötletünk arra vonatkozóan, hogyan teheted jobbá hírcsokrodat.

Headline-ok

A headline nem más, mint az egész történet összefoglalása egy mondatban. Kétféleképpen lehet headline-t használni:

(a) az összes fontos hír összefoglalásaképpen, amikor ideje híreket mondani, de nincs elég idő elismételni az egész hírcsokrot. (pl. negyedkor egy félórás hírműsor esetén).

(b) A hírcsokor elején, hogy a két-három főhír hangsúlyt kapjon, azért, hogy az emberek előre tudják, hogy fognak hallani róluk.

A headline-nak rövidnek és lényegre törőnek kell lennie. Nem az a cél, hogy az egész történetet elmondjuk, inkább az, hogy a hallgatónak legyen elképzelésük a legfrissebb hírekről.

Hírjingle-ök

Sok ember azért kapcsolja be a rádiót, hogy híreket hallgasson. Ha a hírcsokraid pontosak és érdekesek a közönség számára, biztos lehetsz benne, hogy lesz néhány ember, aki a te műsorod miatt hallgatja a rádiót. Segít, ha könnyen tudják azonosítani egy műsor végét és a hírek elejét. A legjobb megoldás, ha minden hírcsokor elején lejátszotok egy 'jingle-t'. Ennek illenie kell a sugározni kívánt hírek stílusának hangulatához. Vannak CD-k, rajtuk rengeteg kereskedelmi hírjingle-vel, de valószínűleg sokkal jobb 'szignál jingle-höz' jutsz, ha saját állomásod kreatív emberei csinálnak egyet.

Ha használsz jingle-t, rögzítsd cart-ra, jelöld meg egyértelműen és olyan helyen tárold, ahol mindig megtalálod. Ha egyszer elkezdesz szignál jingle-t használni, fontos, hogy állandóan használj.

A jingle-t és a headline-t együtt is lehet használni. Ha tudod, hogy a jingle, mondjuk húsz másodperces, akkor megteheted, hogy az első pár másodperc után lehalkítod, felolvasod a headline-okat, és aztán a végére újra felhangosítod a jingle-t. Ezután mutatkozz be, pl. úgy, hogy -'Kovács Anna vagyok, a 10 órás híreket hallják', ezután pedig kezd el a hírcsokrot.

Az audio különböző stílusai

Éppúgy, ahogy egyszerűen felolvashatod hírcsokrodat, megteheted azt is, hogy előre felvett részeket raksz bele. Ez akkor a legegyszerűbb, ha van cart-géped, de szalagos magnetofonnal is meg lehet csinálni, ha valaki ott van és kezeli.

- **Klipek:** A hírrel azonos témáról készített, előre felvett interjú részei. Elképzelhető, hogy az egész interjút felhasználtad egy aktuális ügyekről szóló programban, vagy egyszerűen felhívtál valakit, hogy reagáljon egy riportra, és ezt rögzítetted. A klip általában 20-40 másodperc hosszú, attól függően, hogy mennyire fontos a hír és mennyire érdekes, amit mondanak. A klip, amit kiválasztasz, az egész interjú legerdekesebb és leghírértékűbb kommentárja kell, hogy legyen. Ha kiválasztottad, akkor kell írnod egy kopfot, ami felvezeti a klipet. Ennek megint csak a hír legfőbb pontját kell tartalmaznia, egy vagy két magyarázó mondattal, és egy rövid, klipet felvezető mondattal. (Mindig győződj meg róla, hogy bemondtad az interjúalany nevét!)
- **Kommentárok vagy riportok:** ezt általában egy másik riportert készíti, és nagyon hasznos, amikor a híreknek sok részlete vagy izgalmas háttere van. Ahelyett, hogy a hírolvasó küszködne egy percnyi részlettel, a hír két részre osztható. Az első részt - a kopf - a hírolvasó olvassa fel. Ez megint csak a hír főbb pontját tartalmazza, egy mondatnyi részletezéssel, és aztán átadja 'riporterünknek, Kovács Jánosnak, akitől a részleteket hallhatjuk'. A riportert azután több tényről beszámolhat, idézheti a tanúkat, vagy az esemény fontos résztvevőit, elmondhatja a történet hátterét és 'színezetet' adhat neki. Az írási stílusnak még mindig világosnak és pontosnak kell lennie, de megkönnyíti a figyelmet egy új hang bevezetése a hírcsokorba. A hír riport része előre rögzíthető, vagy felolvasható élőben a stúdióban a hírcsokor során.
- **'Wrap':** ez alapvetően a hírmagyarázat és a klip kombinációja. Ugyanúgy kezdődik: a hírolvasó felolvassa a kopfot és bemutatja a részletekről beszámoló riportert. A riportert elmondja a részleteket és aztán felvezeti a klipet, amiben egy, a történetben érintett kulcsfontosságú személy beszél. A klip után a riportert folytatja a fontosabb részletek elmondását. Az egész, a klippel együtt, általában nem hosszabb, mint egy perc húsz másodperc.
- **Egyenes kapcsolat:** Ezt ritkán használják a nagy rádiók hírcsokrában, de nagyon hatásos lehet, amikor valami olyan fontos dologról számoltok be, ami éppen adás közben történik. Az egyenes kapcsolat alapvetően egy nagyon rövid és strukturált interjú a hírolvasó (aki felteszi a kérdéseket) és a riportert (aki válaszol a kérdésekre) között. Egy hírcsokorban ez általában mindössze két kérdést jelent, amit a hírolvasó és a riportert előre megbeszél. Élőben megy. Mondjuk például a helyi közösségi házban tűz ütött ki, és a rendőrség gyűjtogatásra gyanakszik. Mivel a helyi lakosok százai használják a közösségi házat, nagyon szomorúak. A te riportered a helyszínen van, vagy egy mobil telefontal, egy telefonfülkében (egy halom aprópénzzel), vagy egy walkie talkie-val stb. A hírolvasó a szokásos kopffal kezdi: 'Ma reggel tűz ütött ki az XYZ közösségi házban, és súlyosan megrongálta az épületet. A helyszínen tartózkodó rendőrség azt mondja, hogy valószínűleg szándékos gyűjtogatás történt.' Ezután elmondják, hogy a rádió riportere a helyszínen van. 'Riporterünk, Barna Sámuel, reggel óta a helyszínen tartózkodik.' Aztán jön az első kérdés, egyenesen a riporterthez. 'Samu, le tudná írni a hely jelenlegi állapotát?', erre a riportert mondjuk húsz másodpercben válaszol;

ezután jön a következő kérdés: 'Van valamiféle elképzelés arról, mi menthető meg a házból?', egy rövid válasz és kész is.

A hír olvasása

A hír olvasásának módja fontos, ha azt akarod, hogy az információ eljusson a hallgatókhoz. Nincs értelme világosan megírni a híreket, ha az elvész olvasás közben.

Vigyázz, hogy:

- ne olvass túl gyorsan;
- ne motyogj;
- ne olvass monotonon, amely arra készítené az embereket, hogy kikapcsolják a rádiót.

Minden mondatban hangsúlyozd a fontos szavakat. Sokat segít, ha megérted és gondolsz arra, amit olvasol. Így automatikusan hangsúlyozni fogod a kulcsfontosságú szavakat.

Hallatsszon úgy, hogy érdekel, amit olvasol. Ez érdekli a hallgatókat, tehát téged is kellene, hogy érdekeljen. Ha te unatkozónak hallatszol, ők is unatkozni fognak.

Hangozzék úgy, mintha elhinnéd, amit olvasol. Kikutattad, ellenőrizted a történetet, tehát nem szabad úgy hangoznia, mintha nem lennél biztos az igazságában. Ha érdemes arra, hogy adásba kerüljön, akkor megéri, hogy világosan és erőteljesen legyen elmondva.

Aktuális interjúk és programok

TÁJÉKOZTATÓ 3.4

Mi az aktuális ügy?

Éppúgy, mint a hír, az aktuális ügy is relatív azoknak az embereknek a szempontjából, akik a te hallgatód. Ami aktuális ügy az egyik csoportnak, nem az a másiknak. De feltételezve, hogy el tudod dönteni, mely téma hír a hallgatód számára, eképpen azt is meg tudod határozni, milyen témák lesznek 'aktuális ügyek'.

Jó definíció az, hogy az aktualitás 'hírértékű' témákra való 'reakciókból, kommentárból, kutatásból és véleményből' áll. Ebből a definícióból világosan kiderül, hogy az aktuális ügyekről szóló műsor széles spektrumú.

Műsorok és interjúk típusai

Az aktuális ügyeket legkönnyebben interjúkban és vitákban lehet megjeleníteni.

A különböző interjústílusok sora ugyanaz, mint amit már az *Interjúzás* című részben megvitattunk. Legtöbbje informatív (pl. valakivel, aki tisztázza a témával kapcsolatos tényeket) vagy provokatív (pl. olyan emberekkel, akik egy vitás kérdésben különböző oldalakon állnak). De az 'érzelmi' interjúnak is van helye az aktuális ügyekkel kapcsolatban. Például egy olyan ügyet vizsgálj, amelyben a tanács úgy döntött, hogy lerombol egy lepusztult lakásokból álló blokkot. Miért ne lehetne az egyik interjúalanyod egy idősebb személy, aki 50 éven át ott élt és aki a lebontás miatt elveszíti a közösséget, amelyben élt. Ez az ember sokkal erősebb kifejezésekkel fog élni a lebontás elleni érvelésében, mint egy lakásügyi jótékonyági szervezet szóvivője tenné!

Csakúgy, mint minden más interjúnál, itt is jól felkészülned kell lenned, és az összes szükséges tények kéznél kell lenni az interjú során. Arról is kell, hogy legyen elképzelésed, hogy kiket fogsz még meginterjúvolni ugyanebben témában, és ők milyen pontokon fognak nagy valószínűséggel bekapcsolódni. Ha már valakivel készítettél interjút egy témában, idézd őt a következő interjúalanyodnak és próbálj meg reakciókat kiváltani belőle. Ha a két interjú egymás után hallható, érdekes kontraszt lesz a két interjú között.

Műsorodban mérlegeld a megvitátást is. Jó, ha meg tudsz nyerni két-három különböző álláspontú embert, hogy vegyenek részt a vitában. Minden témában jól informálnak kell lenned, és kontroll alatt kell tartani a vitát. Abból még nem lesz jó műsor, ha rágalmazzák egymást, de abból sem, ha körbe-körbe megy a vita. Legyen világos, hogy hol akarsz elkezdni, és milyen irányba akarsz terelni a vitát. Amikor az eléri természetes végét, hagyd abba.

Mind az interjú, mind a vita mehet élőben a stúdióban, de lehet előre is rögzíteni. Ha előre fel van véve, akkor lehet úgy tenni, 'mintha élőben menne' vagy egyszerűen korábban elkészítettként leadni. Ez nagyrészt attól függ, milyen típusú aktuális ügyekről szóló műsort akarsz készíteni. Néhány lehetőség:

- egy stúdió alapú műsor, egy műsorvezetővel, aki az összes interjút készíti élőben vagy előre felvéve, 'mintha élő volna';

- egy stúdió alapú műsor, egy műsorvezetővel, aki készít néhány interjút, de más riporter által készített, előre felvett interjú is van benne;
- egy stúdió alapú műsor, egy műsorvezetővel, aki egyszerűen felvezet más riporterek által készített, előre rögzített, rövid riportokat. A műsorvezető szintén bemutathatja a hírolvasót, a sportbemondót, stb. Ennek élőnek kell lennie, hogy ezeket a hírcsokrokat bele lehessen rakni;
- egy előre felvett, rövid riportok sorozatából álló program, amelyet a műsorvezető vezet fel;
- egyetlen riportból, pl. egy dokumentumból álló előre felvett műsor.

Gondolkozz el az adás gyakorlati oldaláról is:

- ha élő, hogyan tudod vendégeidet a stúdióból ki- és bevinni az interjúk között? Néhány előre felvett interjú segít, de ne feledkezz meg róla, hogy ha sok előre felvett anyagod van és csak egy magnó, a kazetták cseréjéhez is időre van szükséged!
- győződj meg róla, hogy a műsorrend világos, és hogy mindazok, akik részt vesznek a műsor készítésében pontosan tudják, mi történik minden egyes fázisban.
- hasznos, ha jó néhány ember segít egy élő, aktuális ügyről szóló műsorban. Nemcsak műsorvezetőre, hanem egy gyártásvezetőre is szükséged lehet, aki mindenféle, a műsorrendben sugárzás közben kényszerűen végrehajtott változtatásért (például, ha egy vendég nem jön el) felelősséget vállal. A producer szintén felelős azért, hogy az összes, előre felvett kazetta a megfelelő magnóban legyen, és hogy a bevezetők a megfelelő sorrendben legyenek. Nagyon hasznos lehet egy másik személy is, aki segít ki- és bevezetni a vendégeket, elhoz elfelejtett forgatókönyveket vagy jegyzeteket, visszatekeri a kazettákat stb. Mindez műsorod komplexitásától és attól függ, hogy van-e elegendő ember.

El kell gondolkodni arról is, hogy mennyi idő és milyen személyek állnak rendelkezésre a műsor elkészítéséhez. Egy dokumentum műsor kutatásához, felvételéhez, forgatókönyvírásához és elkészítéséhez nagyon sok idő szükségeltetik. Öt-tíz interjút, és hang effektusokat kell rögzíteni, az aktualitást felkutatni, a tényeket ellenőrizni stb. Egy fél órás dokumentum műsorhoz általában három-négy hét kell az elejétől a végéig. Talán ezért készít kevés közösségi rádió dokumentum műsorokat. De ha érdekel, van időd és energiád is hajlandó vagy befektetni, egy dokumentum műsor csodálatos rádióhallgatást eredményezhet!

Szervezés és előkészítés

Egy aktuális ügyről szóló műsornak hitelesen kell hangoznia, és hitelesnek is kell lennie. Ahhoz, hogy az előforduló tények pontosak és biztosak legyenek nagyon fontos, hogy a téma alaposan ki legyen kutatva, a műsor pedig megtervezve. A hallgatóknak úgy kell érezniük, hogy megbízhatnak abban, amit hallanak.

Ennélfogva:

- alaposan vizsgálj meg a témát. Mielőtt egyetlen interjút is csinálnál, győződj meg róla, hogy nagyon sok tényed és adatod van, és, hogy tudod mikor és hol születtek illetve következtek be a fontos döntések illetve változások, és hogy ezek mik voltak.
- tartsd észben, hogy egy álláspontnak mik a főbb pontjai, és, hogy ki mit mondott.
- készíts jegyzetet azokról az emberekről, akikről úgy gondolsz, hogy jó lenne őket meginterjúvolni. Képesek lesznek a témáról beszélni? Jó, világos és érdekes beszélők? Elérhetőek lesznek? stb.
- nézz utána vendéged álláspontjának, **mielőtt** interjút készítesz vele, hogy tudd, mit fog válaszolni a főbb kérdésekre. Ezt megteheted ugyanakkor, amikor megbeszéled az interjút. Öt perc telefonon nagyon sok hasznos információval szolgálhat, amely segít az interjú strukturálásában.

- írd egy világos bemutatást vagy bevezetőt. Győződj meg róla, hogy elmondod a hallgatóknak:

(a) a téma hátterét,

(b) mindazt az információt, amire szükségük van az interjú megértéséhez,

(c) bemutatod a vendégeket és azt is elmondod, hogy miért alkalmasak ők arra, hogy a témáról beszéljenek.

- a kérdéseidet jegyzet formájában készítsd elő, hogy rájuk tudj pillantani, de közben a vendégek válaszára is tudj figyelni.

- minden más fontos tény és adat legyen leírva, hogy szükség esetén használhasd őket. - legyen kéznél papír és ceruza, hogy jegyzeteket tudj készíteni arról, amit a vendéged mond és később vissza tudj rá térni.

Függelék

A nép hangja (Vox Pop); néhány, véletlenszerűen kiválasztott embertől begyűjtött kommentár egy témáról. Általában egy rövid sorozatba van beszerkesztve és riportokhoz használják.

Aktualitás 1. (actuality): Egy esemény vagy valaki beszédének rögzítése, általában hírsokorban használják. Egy riporter hangja nem aktualitás- lásd *kommentár*, 'wrap' ; *klip*.

Audio (audio): bármilyen hang, mindegy, hogy beszéd vagy effekt.

Beburkolás (Wrap): Általában hírsokrokban használják. A riporter elmondja a történetet, bejátszik egy kis hangmintát (actuality) és aztán befejezi a riportot, beburkolja (wrap) az aktualitást.

Cartridge ('cart'): Végtelenített kazetta, műanyag tokban. Általában rövid audiós dolgokra használják - hír klipre, jingle-re\promóra, reklámra.

Cue (cue 2): Szignál az élőben jelenlévő vendégnek- "A zöld lámpával fogom megadni az ön cue-ját\szignálját."

Feature: lásd package.

FX (vagy sfx): Speciális effektek, vagy kereskedelmileg vagy a riporter által rögzítve. Főleg drámai produkciókban használják, de használható szerkesztett műsorban\featurenél is, hogy színt vagy 'atmoszférát' adjon.

Grab: lásd klip.

Hangminta 2. (actuality): Háttérhang vagy az általános atmoszféra rögzítése- lásd még *vágóhang*.

Jingle (jingle): Rövid, általában cart-on rögzített dolog. Lehet reklámeszköz, műorszignál vagy egy közösségi szolgáltatás közleménye.

Kezdőpont (cue 1): Egy anyag kezdőpontja\felszerelés indítása.

Klip (clip): Rövid darab egy audióból, ami ki lett csippentve egy hosszabb beszédből. Általában hírsokorhoz használják, leginkább cart-on.

Kommentár (voicepiece\voicer): Riporter által elmagyarázott hír, általában a hírsokron belül.

Kopf (cue 3): Írott bevezető egy audiós darabkához - vagy hírekhez vagy általában műsorokhoz.

Log (log): egy dolog rögzítése. Lásd még rot.

Másolás (dub): Egy hangforrás másolása egy másik kazettára. (Másolásos szerkesztés): amikor egyik kazettáról a másikra történik).

Összekötőszöveg (link): Előre megírt vagy nem megírt beszéd, ami összekapcsolja a különböző híryanagokat. Szerkesztett műsornál (package) vagy élő adásnál használják.

Piszkos kazetta (dirty tape): Olyan kazetta, amely nem lett rendesen letörölve. Megjegyzés: a cart-ot minden felvétel előtt le kell törölni.

PPM (Peak Programme Meter): Eszköz, amely a hangszintet méri. Általában a kimenet legmagasabb (peak) értékét méri. Innen a neve.

Promo: lásd jingle.

ROT (Record off transmission): Szintén bármilyen stúdió kimenet rögzítését jelenti. Lásd még log.

Soundbite: lásd klip.

Szerkesztés (edit): Felvétel megváltoztatása miután elkészítették, gyakran részek eltávolításával. Szerkesztés lehet másolás (dub) vagy vágás (cut).

Szerkesztett műsor (package): olyan riport, amely tartalmazza a riportter hangját és legalább még egy audiót vagy hangmintát (actuality).

Szöveg (copy): Olyan írott anyag, amely műsorkész.

TBU (Telephone Balancing Unit): Speciális eszköz, amely egyensúlyban tartja a stúdió kimenetét egy beérkező telefonhívással.

Tiszta kazetta (clean tape): Olyan kazetta, ami vagy új, vagy minden korábbi felvétel le lett róla törölve.

Vágóhang: A helyszín atmoszférájának rögzítése.

VU Meters (Volume Unit Meter): Eszköz a hangszint méréséhez.